



SVOBODA

MESEČNIK

SLOVENSKE KOROŠKE

LETNIK III

FEBRUAR 1950

STEV. 2



Umril je Prežihov Voranc

Tik pred uredniškim zaključkom smo prejeli žalostno vest, da je 18. II. t. l. v Mariboru za vedno zatisnil oči naš slavni rojak iz Kotelj, veliki slovenski pisatelj Lovro Kuhar — Prežihov Voranc.

S Prežihovim Vorancem je legel v grob eden največjih oblikovalcev slovenske besede, ki je s silo svojega jezika in svoje nadarjenosti zgrabil slehernega in mu vdahnil močno vero v delovnega človeka, ki nadvse ljubi svojo pravico in svojo svobodo. „Samorastnik“, ki je v neutrudljivem stremljenju in samouku zrasel iz malega pastirčka, dninarja in tesarja v velikega pripovednika, je strasno ljubil svobodo in svojo domačo zemljo ter se zanjo boril s peresom in dejanjem. Vsi njegovi junaki so kmetje in delavci, kakor on sam trdno povezani z življenjem, v stalni borbi za kruh in obstanek. Trda in hkrati rahla je njegova beseda, robato kletev zamenja nežno kramljanje, — vedno in povsod pa je njegov jezik pristen, resničen, domač!

Ko se koroški Slovenci v duhu poslavljamo od svojega velikega sina, nam stopajo pred oči njegove književne podobe in gledamo v njih sebe v svojem vsakdanjem življenju, v trpljenju in v borbi za lepšo bodočnost. Ali je mogoče še bolj resnično naslikati našega človeka, kakor ga je naslikal Prežihov v „Samorastnikih“? Ali je mogoče globlje in lepše podati sliko o prevratni dobi in tragediji plebiscita, kakor jo je podal Voranc v „Požganci“? Kdo je kaj bolje zajel vse duševno trpljenje in silni notranji razkol mladega našega šolarčka, ko mu tuja šola dan za dnem uničuje duhovni svet, ki ga je v otroški duši zgradila zavedna slovenska mati, kakor je to storil naš „samorastnik“ iz Kotelj v prelepah svojih „Solzicah“? In tako stopajo pred naše oči vsa njegova številna dela: v vseh pa on sam — naš Prežihov Voranc, pristni sin naše koroške slovenske zemlje!

V pozdrav „Svobodi“ je napisal Prežihov Voranc med drugim: „Ljudstvo, ki je dalo slovenski kulturi Drabosnjaka, ki je dalo slovenskemu narodu Matijo Majarja, ki mu je dalo Einspielerja, ki mu je dalo jezikoslovca Janežiča, znanstvenika — velikana Štefana, zgodovinarja Singerja, ljudskega pesnika Lesičjaka, — to ljudstvo lahko da našemu narodu nove velikane svojega uma, nove pesnike, nove pisatelje, nove znanstvenike.“

V svoji skromnosti Prežihov Voranc ni napisal, da mu je v ujem dalo najplodovitejšega pripovednika — velikana!

Prežihovega Voranca ni več med nami! Med nami pa so njegova dela, njegove književne podobe in njegova velika ljubezen do koroške slovenske zemlje!

Narod — samorastnik nikdar ne bo pozabil največjega svojega samorastnika!

Koroški Slovenci se v ponosni žalosti klanjamo njegovemu spominu!

Enotnost slovenske kulture je dokument nerazdružljivosti slovenskega naroda

Z II. kongresa Ljudske prosvete Slovenije

Od 28. do 31. januarja t. l. je bil v Ljubljani II. kongres Ljudske prosvete Slovenije. Zaradi navzočnosti predstavnikov iz vseh krajev slovenske zemlje je bil kongres veličastna manifestacija duhovne in kulturne enotnosti vsega slovenskega naroda, ki so ga kljub njegovi junaški borbi in njegovemu velikemu doprinosu v zadnji vojni za stvar miru imperia-listični strategiji na lastnem strnjem ozemlju razdelili na štiri države. Prav ta kongres Ljudske prosvete Slovenije je pa jasno dokazal, „da so nedeljivi narodi in ne pokrajine“, kakor je izjavil namestnik zunanjega ministra FLRJ tov. Aleš Bebler v svojem govoru pred namestniki ministrov za zunanje zadeve v Londonu 28. aprila 1948, ko je zavrnil avstrijski argument o nedeljivosti dežele.

Kongres je otvoril podpredsednik Izvršnega odbora Ljudske prosvete Slovenije pisatelj France Bevk, narkar so v pozdrav spregovorili predstavniki oblasti, Jugoslovanske armije, posameznih zveznih republik FLRJ in zastopniki izven svobodne domovine živečih Primorcev, porabskih in koroških Slovencev.

V imenu CK KPS, IOOF in ministrstev za prosveto ter za znanost in kulturo je kongres pozdravil prosvetni minister LRS dr. Jože Potrč, ki je med drugim dejal: „Socializem ne pomeni samo napredne, namesto zaostale države, ne pomeni samo dobrot civilizacije in visoko razvite tehnike, torej bogate materialne baze, ki jo danes pri nas

ustvarjajo milijoni s tolikim delovnim poletom in z zavestno požrtvalnostjo, ampak prav tako novega socialističnega človeka, ki ustvarja pestro bogastvo družbenih odnosov in nove lepe kulturne navade.

Vsak aktivist Ljudske prosvete Slovenije se mora zavedati, da je delo na kulturnoprosvetnem področju tudi važno politično delo, da ni socializma brez kulturnega dviga. Le izobražen, razgledan, plemenit človek, ki je deležen bogastva kulture lastnega in drugih narodov, je sposoben vzbuditi v sebi speče sile in jih razvijati dalje v prid skupnosti.

Nekoč je užival sadove kulture le ozek krog vladajočih, če sploh smemo reči, da jih je znal uživati. Danes uživa plodove kulture vse ljudstvo in lahko rečemo, da jih zna vsak dan bolje uživati in se veseliti, ter se zaveda, da ne dela nikomur krivice, in da je ono samo tvorec vsega, kar imamo. Neizmerena so obzorja našega življenja, ogromna bogastva leže pred nami, ne samo zakladi v zemlji, ki bodo jutri služili visoki življenjski ravni našega ljudstva, ampak tudi neizčrpna bogastva kulturnih dobrin in lepote, ki jih ustvarja vse napredno človeštvo in ki leže danes neizkoriščane, neuživane, čeprav so jih njihovi tvorci ustvarjali za to, da bi osrečili ljudi.“

V imenu koroških Slovencev je kongresu prinesel pozdrave predsednik Slovenske prosvetne zveze tov. dr. Franci Zwitter in izjavil:

S ponosom se priznavamo k napredni slovenski kulturi

Z velikim veseljem Vam prinišam pozdrave Slovenske 'prosvetne zveze in njenih članic, Slovenskih prosvetnih društev, pozdrave vseh koroških Slovencev.

Koroški Slovenci vedno z resničnim vzhodni mešetarji na pariški kupčiji v zahvalo za njihovo junaško borbo namenili ponovno nasilje in ponovno odvisnost od nemških imperialistov, s tem večjim zaupanjem gledamo v matično državo in z živim zanimanjem spremljamo njeno častno borbo za zmago resnice in pravice, za zmago resničnih človeških idealov v odnosih človeka do človeka, naroda do uspehe v bodočem njenem delu.

Koroški Slovenci redno z resničnim navdušenjem proslavljamo z Vami Vaše kongrese, ker se zavedamo, da vsak Vaš kongres pomeni mejnik na poti v novi napredni svet enotnosti, svobode in bratstva, v svetli svet socializma. Zavedamo se, da prav današnji kongres Ljudske prosvete pomeni tak mejnik v izgradnji socializma v svobodni domovini. Zato ob tem zgodovinskem kongresu čestitamo Ljudski prosveti Slovenije k doseženim uspehom in ji želimo še veličastnejše uspehe v bodočem njenem delu.

Na žalost se z Vami, tovariši delegati, lahko samo veselimo, ne moremo pa z Vami tudi zase proslavljati takih uspehov. Koroški Slovenci se moramo boriti še za najosnovnejše človečanske pravice. Naša kulturno-prosvetna borba na Koroškem gre še za privzgojitev in utrditev narodne zavesti, za priznanje nacionalne, ja jezikovne enakopravnosti, za uničenje žalostne dediščine hlapčevske miselnosti in privzgojo odločne, borbene samozavesti našega človeka. Pri tem gradimo na vseh zdravih osnovah naše bogate kulturne tradicije in črpamo zlasti moč iz nevsahljivih virov narodno-osvobodilne borbe. Le tej se imamo zahvaliti, da, odtrgani od matičnega naroda in izpostavljeni najhujšemu nasilju nemških kulturosocev, še živimo, da nismo popolnoma kulturno izstradali, da naše zavedno napredno ljudstvo danes, — kljub izključit-

vi iz 'cerkve ali pa prav zaradi nje, — z odprtimi očmi gleda v svet in dogajanje in mu je popolnoma jasno, da za stari svet ni niti ne more biti bodočnosti in da sta bodočnost in življenje le v resničnem socialističnem svetu, ki zaupa v svoje lastne sile in uspeh svoje borbe. Zato naš delovni človek in predvsem naša mladina, ki je šla skozi narodno osvobodilno borbo, noče več hlapčevsko služiti svojim zatiralcem in se zadovoljiti z drobtinicami, ki mu jih v pomirjenje in uspanje meče gospoda, temveč odločno terja resnično enakopravnost slovenskega ljudstva na Koroškem v kulturnem, političnem in gospodarskem življenju. Pri tem pa se zavedamo, da koroški Slovenci nismo svet zase, temveč živ del slovenskega naroda. Zato odločno odklanjamo vse poskuse domače reakcije, ki na povelje svojih imperialističnih gospodarjev poskuša poleg političnih mejnikov postaviti med koroške Slovence in matično ljudstvo v svobodi tudi še kulturne mejnike. Toda naše ljudstvo se zaveda, da ni niti ne more biti posebne ljubljanske, tržaške, goriške ali celovške slovenske kulture, še prav posebno pa ne posebne koroške slovenske kulture, temveč da je ena sama slovenska kultura in da je ta slovenska kultura danes napredna, socialistična.

K tej edini slovenski napredni kulturi se s ponosom priznavamo vsi zavedni koroški Slovenci in to tem bolj zavestno, čim bolj se reakcionarni in informbirojevski razbijači trudijo, da bi razbili to novo v narodno osvobodilni borbi skovano in s krvjo naših partizanskih borcev posvečeno enotnost slovenskega naroda. Niso uspeli do danes niti ne bodo uspeli v bodoče. Ne bodo uspeli, ker „nobeno delo, ki ga je izvršil človek v priloge svobode, torej v priloge kulture, ne izgine za vekomaj, ne ogenj ga ne more za vekomaj pokončati, ne meč!“

Naj živi II. kongres Ljudske prosvete Slovenije!

Naj živi enotnost kulture vsega slovenskega naroda!

II. kongres pomeni zaključitev organizacijske utrditve Ljudske prosvete Slovenije

V delovnem programu je podal obširno poročilo o organizacijskem delu in uspehih raznih vrst ljudsko-prosvetnega udejstvovanja tov. Jan-ko Liška, ki se je hkrati kritično dotaknil nepravilnosti, ki so čestokrat zavirale razvoj ljudsko-prosvetnih društev.

Poročilo statistično pokaže razvoj Ljudske prosvete v svobodni domovini in te številke niso le prazne številke temveč izraz kulturnega stremljenja slovenskega ljudstva. Še konec leta 1948 je bilo le 51 ljudskoprosvetnih društev, danes pa jih je v vsej Sloveniji 511 in sicer 11 sindikalnih Kulturno-umetniških društev, 24 mladinskih KUD, 70 KUD, 3 prosvetna KUD in 296 izobraževalno-umetniških društev. Te ljudsko-prosvetne organizacije so prevzele in vodijo danes kulturno izobraževalno, pa tudi ideološko delo in pomeni II. kongres zaključitev organizacijske utrditve Ljudske prosvete. Posebne uspehe je dosegla Ljudska prosveta pri ustanovitvi knjižnic in je razvoj knjižničarstva najlepši dokaz za veliko podporo ljudske oblasti za kulturne potrebe delovnih množic. V Sloveniji je danes že 864 vaških, mestnih, sindikalnih in pionirskih knjižnic. Prav tako lep razvoj je Ljudska prosveta dosegla z izobraževalnimi tečaji, ki jih je bilo lani 394 s približno 11.000 tečajnikov. Ti tečaji pomenijo prehod od agitacijskih in kampanjskih metod k načrtni vzgoji vaškega prebivalstva. Ljudskih univerz je v Sloveniji 89, ki pa vse na žalost še nimajo stalnega značaja. Tov. Liška je predvsem v tej zvezi pokazal na težkoče, ki so čestokrat v neživljenjskih in metodično slabih prijernih predavateljev. Naloga Ljudskih univerz ni v tem, da bodo ljudje učeni, temveč da bodo znali dobro misliti, da bodo imeli bolj-

še odnose do skupnih nalog, da bodo bolj sposobni. Zato naj bodo predavanja prikrojena izobražbeni stopnji in življenjskim potrebam poslušalcev in se naj izogibajo vi-sokega profesorskega razlaganja. Ljudska prosveta ne sme pozabiti na desetlisoče kmetov, delavcev, žen in mladine, ki čakajo na dobra, poljudna predavanja.

Za izpolnitev vseh teh nalog bo treba čimprej dograditi nad 400 združnih domov, ki morajo postati kulturna žarišča slovenskih vasi. Za dobavo potrebnih rekvizitov in ob-lek za ljudske odre je Ljudska prosveta Slovenije organizirala podjetje „Propaganda“, ki bo opremljalo predvsem prireditve republiškega značaja, pa tudi druge kulturne domove. Še bolj se bodo morali razširiti, je dejal tov. Liška, tudi lutkarstvo ter likovni in filmski krožki, ki jih je do sedaj še premalo. Prav tako je opozoril na veliko delo, ki čaka Ljudsko prosveto na področju folklore, ki še zdaleka ni zbrana in opisana v celoti.

Pevskih zborov deluje v Sloveniji nad 400, ki pa še niso dosegli višine predvojnih in medvojnih zborov, kot so bili na primer trboveljski „Slavček“, Akademski pevski zbor in partizanski pevski zbor „Srečko Kosovel“. Zato bo treba posvetiti še več skrbi glasbeni vzgoji pevovodij in pripravi programov, ki so navadno preveč prirejeni le za razne slavnostne prilike in se zaradi tega zanemarjajo mnoge dobre skladbe iz preteklosti in tudi narodne pesmi. Prav tako bo treba posvetiti še več pažnje vaškim godbam, tamburaškimi in harmonikarskim zborom pa tudi orkestrom, ki stalno naraščajo.

O gledališki dejavnosti je tov. Liška povedal, da je število igral-

skih družin brez primorskih okrajev 867, od katerih pa niso vse delavne niti nimajo stalnega značaja. Na koncu se je referent dotaknil še nove oblike poveljnih kulturno-političnih manifestacij, tako imenova-

nih „festivalov“. Značilnost teh festivalov je v tem, da so prirejeni v proslavo delovnih uspehov in tako živo povezani z življenjsko stvarnostjo svobodnega slovenskega ljudstva v borbi za izpolnitev petletke.

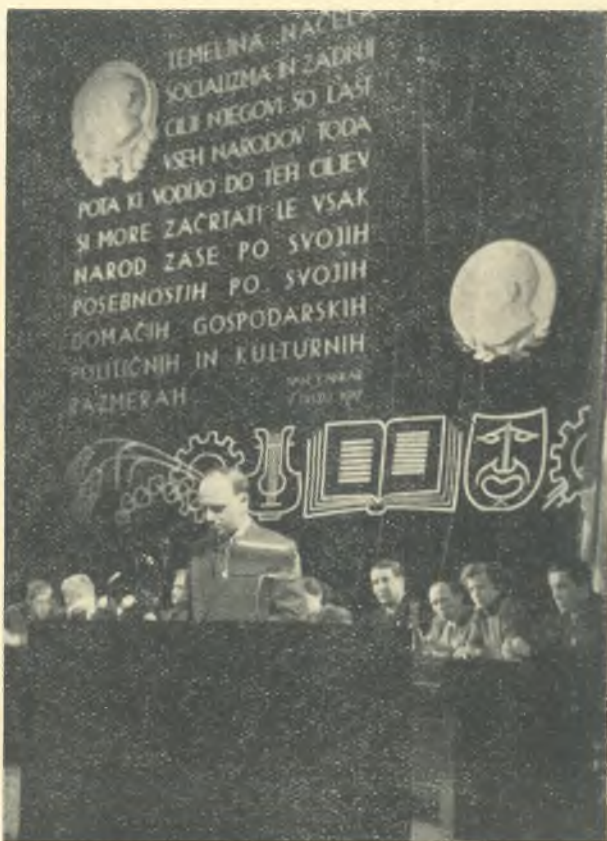
Sprostitev sil pogoj za še hitrejši razmah ljudske prosvete

Načelni referat o vsebini Ljudske prosvete je imel lov. France Kimovec-Žiga, ki je med drugim dejal:

„Našo graditev socializma preveva globoka doslednost in moralno-politična odgovornost pred delavskim razredom vsega sveta, kar se vsak dan bolj odraža na vseh področjih našega življenja, torej tudi v ljudski prosveti.

Naši narodi ne odklanjajo kominformizma kot zgolj vsiljevanja volje vodstva velike socialistične države malim državam (SSR - FLRJ), marveč ga odklanjajo kot sistem, ki zavira razvoj revolucionarnih sil po vsem svetu. Da se nevarnosti tega, neverjetno poenostavljenega — pri tem pa kot vrline opevanega — sistema posebno poredno odražajo med drugim zlasti na kulturnem, znanstvenem in umetniškem področju, o tem imamo dokazov vsak dan dovolj.

Zavedati se moramo, da je kominformovščina metoda krutega birokratskega fevdalizma, ki onemogoča zdrav napredek vsake resnične ljudske kulture, ki se mora, če hoče napredovati, bolj in bolj osvobajati slehernega oklepa, sleherne šablone, kajti le v tem primeru bo izražala resnično življenje delovnih ljudi.



Zastopnik koroških Slovencev pozdravlja kongres

Da bi se pri nas zavarovali pred podobnimi napakami, se je treba znebiti vseh škodljivih šablon in birokratskih prijemov pri našem delu.“

V nadaljevanju je tov. Kimovec naglasil, da je treba zagotoviti društvom vso možnost, da razvijajo lastno iniciativo v vseh smereh kulturno-umetniškega in splošno izobraževalnega udejstvovanja. Dokler

ne bomo, je dejal referent, sprostili sil v samih društvih, dokler bo upravni odbor društva samo boljši ali slabši izvrševalec direktiv, ki jih dobiva od kompetentnih in nekompetentnih usmerjevalcev društvene življenja, toliko časa ne bomo mogli govoriti o novih osnovah za še hitrejši razmah naše ljudske prosvete. V tem pogledu smo že doslej mnogo grešili, kar priznajmo, zaradi preveč nekritičnega posnemanja vzorov iz SSR. Tako sproščeno delo v društvih se razen najbolj splošnih smernic seveda ne da voditi iz enega centra. Osnova važnosti za dober napredek naših kulturno-umetniških društev je dober odnos vsega našega aktiva do osnovnih množičnih misli. Prislubniti razpoloženju množic, odkrivali in razvijati zamisli mnogih dobronamer-

nih strokovnjakov, ki jim njihovo iniciativnost sem ter tja zatesnuje ozek, premalo razgledan aktivist, — pa bodo uspehi našega dela kmalu mnogo večji od teh, ki jih zaznamujemo doslej. Ne smemo nikoli izgubiti izpred oči dejstva, da vse delo ljudske prosvete sloni na dobri volji društvenih članov. Vsako administrativno komandiranje, ki ni v ničemer utemeljeno, rodi odpor, ki se odraža v nedelavnosti društev.

Nato se je dotaknil problema množične, narodne in partizanske pesmi in „novega področja“ ljudsko-prosvetnega dela (folklore), kjer obstoja nevarnost, da se nekritično sprejema vse, neupoštevaje, da je tudi tu treba ločiti napredno tradicijo od celote, ki je izbrana pod različnimi često idealističnimi vidiki.

Ljudska prosveta v goriški oblasti zgovoren primer kvarnega vpliva birokratizma in šablonskih direktiv

V nadaljevanju se je zaustavil pri vprašanju ljudske prosvete v goriški oblasti, ki je posebno zgovoren primer, koliko škode prinaša birokratski centralizem in šablonsko prenašanje direktiv. Pred prvo svetovno vojno je delovalo na tem ozemlju skoraj 500 raznih prosvetnih društev, ki so jih italijanski fašisti seveda uničili. To zatrto kulturno življenje je z vso silo planilo na dan v času narodnoosvobodilne borbe. Tu je bilo več kot v kateri drugi slovenski pokrajini vseh vrst kulturnih prireditelj, ki so vse nosile globoko ljudsko patriotično vsebino. Mnogo premalo, je dejal, se zavedamo, kaj pomeni slehernemu primorskemu Slovencu eno ali drugo od središč, ki so jih krivični sklepi mirovne konference v Parizu z državno mejo odtrgali od zaledja.

V goriški oblasti, ki je bila 25 let pod fašističnim jarmom, je naj-

bolj izdelana slika narodnega izdajalca. Ljudje teh predelov so ljudsko demokracijo že v času krvave borbe razumeli tako, da so merili krivdo posameznikov z njihovim odnosom do širših interesov ljudstva.

Spričo takega stanja na ideološki fronti in še upoštevaloč dejstvo, da so ta prosvetna društva imela vseskozi narodno-obrambni, družbeno-progresivni značaj, je bila reakcija tudi tam, kjer ji je trenutno uspelo dobiti kak vpliv, v defenzivi pred lavino progresivnega poleta, ki ga je sprostil narodnoosvobodilni boj. Namesto pa, da bi ta boj za pravi, resnično ljudski obraz kulturnega in umetniškega izživljanja podprli z demokratičnimi prijemi v društvih, ki so iz tradicije vstajala vsepovsod in tudi dobro delala, — saj smo imeli manifestacije, kjer je po pet tisoč organiziranih pevcev pelo narodne in borbene par-

lizanske pesmi, — se je tudi na Primorskem žablonsko uveljavila linija ljudsko - prosvetnih svetov, čeprav nam je sam revolucionarni polet ljudstva že dal obliko, ki pomeni korak dalje v našem delu. Ta izraziti primer nepravilnega ocenjevanja konkretne situacije naj nam bo šola, kakšno škodo, ki je ni mogoče tako hitro popraviti, lahko napravi birokratski centralizem, četudi je aktiv mislil, da je razpuščanje društev najboljši način borbe proti razrednemu sovražniku na področju kulturno-prosvetne dejavnosti.

Bilo je vsekakor premalo premišljeno, ko smo dopustili, da je šlo v

goriški oblasti organizacijsko utrjevanje ljudske prosvete isto pot kot v predelih stare Jugoslavije, kjer so bila društva z malo častnih izjem orodje reakcionarnih elementov, katerim naj bi pomagala na nek način uveljaviti njihovo protiljudsko delo. Res je, da se je tu ali tam v obnovljenih društvih tudi v goriški oblasti skušal uveljaviti kak protiljudski rogovilež, vendar ni pretirano domnevati, da bi kulturno prosvetno življenje v goriški oblasti danes dajalo že boljše rezultate, če bi bilo v delu več načelne borbe, pa manj administrativnega poseganja v razvojni proces kulturno-prosvetne rasti na tem koščku naše zemlje.



Brnška skupina je na kongresu izvajala Ziljski visoki rej

Potreba kritike predvsem pri kulturno-prosvetnem delu

Govoreč o kritiki je tov. Kimovec ugotovil, da je zlasti ni tam, kjer je najbolj potrebna, to je v naših društvih pri pripravljanju posameznih sporedov in po izvajanih javnih nastopih. Koliko je kritike, je z malo izjemami žablonska. Več kritike je nenapisane, ta pa je mnogokrat uničujoče kratka, brez možnosti nadaljnje diskusije, skratka ni kulturna in zato ubija voljo za delo.

Naši časopisi, predvsem lokalni, bi morali ne le registrirati vsako količkaj pomembnejšo kulturno-prosvetno prireditev, ampak tudi začeti s kritiko, četudi bo v začetku še tako nebolgljena in nepopolna, da le ni maščevalna, ubijajoča in naši stvarnosti nasprotna.

Glede knjižnic je tov. referent poudaril, da je knjižnic po številu že dovolj, ponekje verjetno celo še preveč. Izobraževalne tečaje je treba gledati kot sestavni del revolucionarnega procesa, ki se je začel v mnogih vaseh že v stari Jugoslaviji, se na široko razmahnil v ljudski revoluciji in se nadaljuje danes v neizprosni borbi za socialistično kmetijstvo. Ljudskim univerzam bo treba dali trdno organizacijsko obliko, zlasti glede predavateljev.

Vsi uspehi ljudsko prosvetnega dela, je poudaril tov. Kimovec, zavisiyo od pripravljenosti množic. Tega bi ne smel ljudsko prosvetni aktivist nikoli izgubiti izpred oči, če noče zaiti v žablonsko komandiranje in nasilno strpavanje dru-

žin v razne forme dejavnosti. Dinamika našega časa zahteva požrtvovalnih ljudi na tem področju. Nenehna želja po napredku, vedno večja odgovornost pred našimi delovnimi ljudmi — to naj bosta osnovni lastnosti ljudsko-prosvetnega aktivista.

Ko se odloča o tem, kaj bi igrali, peli itd., je treba poseči po resničnih umetninah najprej našega naroda, dalje ostalih narodov Jugoslavije, potem pa iz zakladnice občečloveške kulture. Popolnoma je treba opustiti posplošitelje socialističnega realizma, ki so spremenili ljudi v plakate, ki govore samo še v parolah. Takih del smo v polpretekli dobi nekritično preveč prevedli iz sovjetske literature in igrali na naših odrih.

Govornik je tudi poudaril naloge Ljudske prosvete v odnosu do zamajskih Slovencev. V njihovem težkem in neenakem boju mora nuditi bratom čim več pomoči.

Ljudsko prosvetno delo pri nas, je končal tov. Kimovec-Žiga, je po svoji družbeni funkciji del celotnega revolucionarnega procesa, ki ga danes preživljamo. Kdor misli, da naj ljudska prosveta služi samo izobrazbi ali samo izbranim kulturno umetniškimi užitkom ali samo zabavi, še danes ne razume njene vloge. Ljudska prosveta zajema vse to in še več, a ne pripravljeno kol jed enolončnica, marveč kot izbor skrbno izbranih, dobro, z ljubeznijo in znanjem pripravljenih jedi.

Slovenska kultura stoji na isti kvalitetni višini, kakor je kultura drugih evropskih narodov. Presega pa to kulturo po duhu človečanstva ona zadnja leta, ko so se nekateri narodi brez odpora vdali fašizmu, nazadnjaštvu, medtem ko se je naš mali slovenski narod vrgel v borbo proti temu sovražniku človeštva.

P i e ž i h o v V o r a n e

Drugod zatiranje narodnih manjšin, v socialistični Jugoslaviji skrajna svoboda

K obema referatoma so se oglasili številni diskutanti, ki so deloma izpopolnili referate in iz izkušenj dali nove pobude in nove nasvete za razna področja kulturno - prosvetnega udejstvovanja. Posebno zanimiva za nas koroške Slovence so bila izvajanja Vlaja Ludvika, ki se je oglašil v imenu madžarskih manjšinskih društev, in Danila Srebrnika, ki je govoril kot zastopnik društva italijanske narodne manjšine „Paolo Morgan“. Oba sta prikazala velik napredek kulturnega življenja manjšin v novi socialistični Jugoslaviji. Ob teh poročilih je prišla še bolj do izraza razlika življenja 8000 porabskih Slovencev na Madžarskem, v imenu katerih je govoril tov. Jožef Koleč, ki je poudaril ob prikazovanju na velike krivice in preganjanja, da zavedni Slovenci na Madžarskem trpijo in so mnogi zaprti samo zato, ker so se borili za nacionalne pravice.

V debati k referatom se je oglašil tudi podpredsednik Slovenske prosvetne zveze tov. Janko Ogris, ki je v kratkih besedah orisal našo borbo za narodnostne pravice in dejal:

Tovariši in tovarišice delegati! Ker so tukaj zbrani zastopniki vsega slovenskega naroda in s tem pred vsem svetom dokumentirajo svojo kulturno skupnost, smatram za potrebno, da tudi v imenu koroških Slovencev posežem v diskusijo in Vam na kratko slikam naš kulturni položaj.

Slišali smo tukaj, kakšno svobodo uživajo v novi Jugoslaviji narodne manjšine in kako se jim od ljudske oblasti nudijo vse možnosti za njihov čim uspešnejši kulturni in gospodarski razvoj. Za nas, ki se že stoletje borimo za najosnovnejše narodne pravice, je to ponosna ugotovitev, da je le v socialistični ure-

ditvi dana garancija za dokončno rešitev narodnega in manjšinjskega vprašanja.

Ta ugotovitev pa je za nas tem važnejšega pomena, čimbolj so v svetu in tudi pri nas na Koroškem na delu sile, ki bi rade utajile to dejstvo in onemogočile mirno sožitje med narodi.

Mi koroški Slovenci se moramo na žalost tudi še danes boriti za utrditev narodne zavesti proti načrtno privzgojeni hlapčevski miselnosti. Kraško, mi se moramo boriti za enakopravnost na naši domači slovenski zemlji. Da omenim samo nekaj konkretnih primerov te naše borbe! Koroške žole so slej ko prej središča germanizacije, ki našo mladino odtujujejo lastnemu narodu; za naš materinski jezik v javnih uradih ni prostora; našemu zavednemu človeku je v največ primerih zabranjena pot do kruha v javnih službah. Pogoji priti do tega kruha pa je izneverjenje svojemu narodu!

Zato pa je prvenstvena naloga prosvetnega dela na Koroškem narodnoobrambna. To pa je v danih razmerah v bistvu tudi že napredna, borbena prosveta, ki zato nujno odklanja sleherno apolitičnost, ki bi jo gotove plasti za uspavanje našega človeka rade zanesle v naše prosvetno delo. Hkrati pa se jasno zavedamo nujne potrebe po najtesnejši povezanosti z matičnim narodom!

Zato gre naše prosvetno delo za tem, da našemu človeku približamo današnjo slovensko stvarnost. Sredstva za to so nam nove slovenske knjige, oderske predstave in pevski nastopi, ki so manifestacije novega slovenskega življenja, in ne nazadnje naši obiski pri vas v svobodni domovini. Z veseljem zato pozdravljamo zagotovilo tovariša

referenta, da boste še poglobili te stike z nami in nam nudili še več podpore v borbi za ohranitev naše slovenske kulture, ki je in more biti le takšna, kakršna se je tako veličastno manifestirala na tem kongresu.

Naj živi II. kongres Ljudske prosvete Slovenije!

Naj živi enotnost kulture vsega slovenskega naroda!

Po govorih zastopnika porabskih Slovencev in tov. Ogrisa so bile le še bolj razumljive besede, s katerimi je zastopnik madžarske manjšine v Jugoslaviji zaključil svoja izvajanja: „Drugod zatiranje narodnih manjšin, v socialistični Jugoslaviji skrajna svoboda! To je najlepši odgovor vsem obrekovalcem Titove Jugoslavije!“

Po izvolitvi novega odbora Ljudske prosvete Slovenije so zbrani delegati na koncu poslali med drugimi tudi pozdrave izven svobodne domovine živečim Slovincem:

Bratom onstran naših meja

„Delegati, zbrani na II. kongresu LPS, pošiljamo vsem bratom v zamejstvu plamteče borbene pozdrave iz svobodne domovine.

Ljudska prosveta Slovenije, ki goji in razvija kulturne tradicije našega naroda in povezuje slovenski narod v enotnosti in patriotični zavesti, bo tudi v nadalje dajala pobude za rast razgibane kulturno prosvetne dejavnosti vseh Slovencev izven naše domovine.

Prepričani bodite, da bomo s svojim delom pri vzgoji novega socialističnega človeka še bolj poglobljali enotnost slovenske kulture v najtesnejši povezanosti z vami, kar bo v veliko oporo vaši borbi za nacionalne in demokratične pravice, ki jih danes iz svojih šovinističnih teženj krnijo vsi sovražniki naše lepe, neodvisne domovine.

Trdno uverjen, da tudi meje ne morejo ločiti ustvarjalnih sil, pozdravlja II. kongres LPS vse slovenske prosvetne delavce izven meja in preko njih vse brate, ki so nasilno odtrgani od svoje matične domovine.

Živeli bratje-zamejci v borbi za svoje pravice!

Živela enotnost slovenske kulture, dokument nerazdružljivosti slovenskega naroda!“

... Kaj pomeni pravica samoodločbe narodov, vključno pravico do odcepitve? Nič drugega, kakor pravico vsakega naroda do popolnega uveljavljenja njegove narodne suverenosti. Suverenost vsakega naroda pa se izraža v tem, da ima vsak narod pravico do lastne državnosti, ki mu je nihče ne sme kratiti, da sam odloča o svojem razmerju do drugih narodov. S priznavanjem te pravice vsakemu narodu je samoodločba narodov res prava in resnična. Z uveljavljanjem samoodločbe vključno pravice do odcepitve je narodom že zagotovljena njih politična, gospodarska in kulturna samostojnost...

Prežihov Voranc

MOJA LETA

ZBRAL IN UREDIL DR. JULIJ FELAHER

Uvodna beseda

Dne 15. decembra 1950 bo minulo 15 let, odkar so se koroški Slovenci za vedno poslovili od svojega ljudskega poslanca Franceta Grafenauerja na njegovem domu v Mostah v občini Brdo v Ziljski dolini, ki je najzapadnejša slovenska občina Koroške. Kako neizmerno šovinizem in sovražstvo napram Slovincem sta vladala v tedanji dobi senžermenske Avstrije, dokazuje okolnost, da niti avstrijske oblasti niti koroški deželni zbor niso poslali na pogreb zastopnika, niti ni avstrijsko časopisje pisalo o smrti prvoboritelja koroških Slovinccev, pač pa so avstrijske oblasti dirigirale na pogreb množico orožnikov in tajnih policistov. Očitno se je senžermenska Avstrija bala še mrtvega Grafenauerja.

Grafenauer je bil ljudski tribun, posebljenost ziljskega delovnega kmeta in obrtnika, ki se je boril na kulturnem, političnem in gospodarskem področju za pravice svojega naroda. Njegovo življenje in delo je bilo tesno povezano z borbo koroških Slovinccev za kulturno, politično, socialno in gospodarsko enakopravnost v dobi zadnjih 30tih let pred razpadom avstrijske monarhije. Bil je svojevrsten mož, izreden naraven talent, samouk, velik ljudski govornik, a hkrati kmetovalec in obrtnik. Domačini so ga že kot mladeniča izvolili za predsednika kmetijske podružnice na Brdu in za člana občinskega odbora. Še zelo mlad je bil že v ospredju političnega in gospodarskega življenja v svojem domačem kraju.

Rojen 2. decembra 1860 v Mostah pri Brdu kot sin orgljarskega mojstra Jožeta Grafenauerja je že v mladih letih vnet dopisnik političnega časopisa koroških Slovinccev „Mira“ v Celovcu in „Parlamentar“ -ja na Dunaju, ki so ga v nemškem jeziku izdajali na Dunaju nacionalni Čehi in Jugoslovani. Njegovi članki so bili nacionalno borbena značaja. Kakor njegov rojak ljudski duhovnik Matija Majar-Ziljski je tudi on širil idejo Združene Slovenije in slovanstva ter propagiral enotni slovanski književni jezik. V enem svojih številnih člankov, ki jih je France Grafenauer leta 1887 in 1888 objavljajal v časopisu „Parlamentar“ na Dunaju, se je zavzel za osamosvojitve jugoslovanskih narodov in Čehov v avstroogrski monarhiji v samostojnih nacionalnih državah. To idejo je širil tudi med domačini v občini, katerim je na sestankih čital svoje članke iz „Mira“ in „Parlamentar“ -ja. Zaradi tega je prišel leta 1888. skupno s svojim očetom Jožetom Grafenauerjem v ostro nasprotje z avstrijskim absolutističnim režimom, ki je njega in njegovega očeta zaprl in ju obdolžil slovanofilstva, vseslovanstva, kršitve habsburške časti in žaljenja avstrijskega cesarja. Oba sta morala poskusiti temnico jetnišnice deželnega sodišča v Celovcu; oče Jože Grafenauer pa je bil celo na šest mesecev ječe obsojen. Ta dolgi zapor mu je uničil zdravje, da je leta 1889, po izpustu iz zapora, na domu v Mostah umrl.

France Grafenauer se je po vr-

nitvi leta 1888. začel intenzivno zanimati za javno življenje vseh Slovencev na Koroškem. Močno ga je bolelo preganjanje Slovencev.

Leta 1897. ga je slovensko zatirano delovno ljudstvo na Koroškem prvič izvolilo za svojega političnega predstavnika v koroškem deželnem in pozneje tudi v dunajskem državnem zboru in je to nalogo vršil z vso predanostjo in borbenostjo vso dobo od leta 1897. do svoje aretacije v marcu 1916. Kot delaven človek, ki si je s svojo obrtjo moral služiti kruh, — njegova mala kmetija ni mogla rediti njega in njegove družine, — je ostal temu delovnemu ljudstvu vso dobo svojega življenja zvest, čeravno so ga nemško-nacionalni šovinistični krogi z denarjem hoteli kupiti in ga odvesti v tabor renegatov, kakor jim je to uspelo pri številnih drugih sposobnih koroških Slovencih in je najbolj znan primer za to Grafenauerjev protikandidat nekdanji slovenski potovalni učitelj Vincenc Schumy.

Grafenauer je bil neumoren naroden delavec. Njegovi govori so bili duhoviti, sarkastični in udarni, obenem pa poljudni. Njegova beseda je imela skrivnostno, sugestivno moč na množice in slovensko koroško ljudstvo ga je ljubilo in čislalo. V deželnem zboru v Celovcu je zaslovel kot eden najduhovitejših govornikov z blestečo poljudno šaljivostjo in kot sijajen debater. Njegovi politični nasprotniki so se ga bali in ga šegavo imenovali „der schlimme Blitz“ („huda strela“); njegov dom v Mostah se je namreč imenoval pri pd. „Policu“, kar so Ziljani izgovarjali pri „Plicu“.

Grafenauer je kot politik in bojevnik za politične, socialne in kulturne pravice koroških Slovencev odločno in vztrajno zastopal njihove narodne pravice in gospodarske koristi. Nikoli v življenju se svojemu ljudstvu ni izneveril, dasi so ga

z mamljivimi obljubami vabili v protislovenski tabor. Slovenci — Ziljani so ga prav posebno častili še zaradi tega, ker je bil in ostal značaj in nasprotje od drugega Ziljajca — Vincenca Šumija, ki je zaradi svoje kariere in osebnih koristi zatajil slovensko pokolenje in se uvrstil med najstrupenejše sovražnike in zatiralce koroških Slovencev.

Grafenauer je bil simbol koroške politične sile. Dokler se bo govorilo o koroških Slovencih, se bo govorilo o tem ziljskem delovnem kmetu in obrtniku, ki je postal legendaren v svoji domovini in ki je pomenil parolo in zastavo zatiranih koroških slovenskih množic v težkih narodnih bojih. Grafenauer je dal razdobju 30tih let — t. j. od leta 1888. do 1917., ko se je vrnil iz ječe v Moellersdorfu, — zgodovini koroških Slovencev pečat svoje osebnosti. Stal je kot simbol slovenske skupnosti, slovenske odporosti na čelu obrambnega boja socialno zatiranih, gospodarsko izkoriščanih in politično brezpravnih slovenskih delovnih ljudi na severni slovenski meji, ob katero so butali z vso silo valovi nemškega imperializma in načrtne, nasilne germanizacije koroških Slovencev ter pripravljali pot nemškemu fašističnemu pohodu v drugi svetovni vojni. Borba koroškega delovnega ljudstva za svoj narodni in gospodarski obstoj v letih 1897 do 1917 je za vedno povezana z imenom Franceta Grafenauerja. Njegovo ime samo izraža program za vso to dobo v politični zgodovini koroških Slovencev.

Več kot 30letna težka borba Franceta Grafenauerja in slovenskega delovnega ljudstva na Koroškem za osnovne pravice, za gospodarsko in socialno osvoboditev, njegova neprestana preganjanja in dolgotrajni zapor v prvi svetovni vojni, nenadomestljiva izguba njegovega sina edinca, ki so ga avstrij-

ski rablji namenoma poslali na italijanski fronti leta 1917 na mesto, kjer ga je čakala gotova smrt, ter končno krivični plebiscit na Koroškem in Grafenauerjevo življenje v begunstvu v Jugoslaviji, ki ga je spravilo v težak materialni položaj: vse to je utisnilo zadnjim desetletjem njegovega življenja svoj pečat, vendar borec, kakor je bil France Grafenauer, ni strlo.

V neprestani borbi in skrbi Francetu Grafenauerju ni preostajalo časa za opis svoje dobe in svojega delovanja. Kljub temu pa je zbral in napisal veliko važnega gradiva, ki bi bilo, če bi se bilo ohranilo, dragocen prispevek h politični zgodovini koroških Slovencev. Toda skoro ves ta material so avstrijski imperialisti in šovinisti uničili. Že leta 1888. je preiskovalni sodnik deželnega sodišča v Celovcu Karl Winkler izvedel dvakratno hišno preiskavo na Grafenauerjevem domu v Mostah in zaplenil mnogo dokumentarnega materiala, izvirajočega večinoma od očeta Jožeta, pa tudi od sina Franceta Grafenauerja, ki bi nam podal pravo sliko o delovanju poslanca Grafenauerja v njegovi mladeniški dobi. Ko je v marcu 1916. avstrijska policija aretirala poslanca Franceta Grafenauerja, sta policija in orožništvo zaplenili mnogo izredno dragocenega gradiva za spoznavanje borbe koroških Slovencev in delovanja Franceta Grafenauerja. Tudi ta dokumentarni material so Avstrijci uničili. Kolikor pa ga je še ostalo na Grafenauerjevem domu, so ga zasegli avstrijski fašisti v aprilu 1942, ko so nasilno izselili poslančevo ženo Alojzijo in vso rodbino Grafenauerjeve hčerke Cilke por. Bute v taborišče v Nemčijo, Grafenauerjevo domačijo pa popolnoma izropali. Tudi kar je hranila hčerka Grafenauerja profesorica Jerica Grafenauer v Mariboru, je nemški okupator uničil. Ohranilo se je v glavnem



Zadnji narodni poslanec France Grafenauer

le, kar sem podpisani Julij Felaher od leta 1920 dalje beležil iz ustmenih pogovorov na obiskih pri Francetu Grafenauerju na Koroškem ali ob njegovih obiskih v Sloveniji, in kar mi je on l. 1931. izročil. Vse to sem imel v 2. svetovni vojni zakopano, da sem zavaroval pred nemškim okupatorjem. Tako so ostali ohranjeni poleg mojih zapiskov naslednji Grafenauerjevi spisi: Dnevnik Franceta Grafenauerja v Moellersdorfu pri Dunajskem Novem mestu, ko je prestajal kazen petletne ječe med prvo svetovno vojno, ki obsega 65 strani in obravnava dobo od 22. oktobra 1916 do 6. julija 1917, ko je zapustil kaznilnico v Moellersdorfu in preko Dunaja 12. julija 1917 odpoval domov v Ziljsko dolino. Nadalje obširna pesnitev v

verzih „Hudi dnevi“ in „Moj profil“, ki obsega 550 verzov in jo je France Grafenauer zložil v ječi v Moellersdorfu v letih 1916/17, nadalje prepis razprave pred vojaškim posebnim sodiščem v Šmohorju zoper Franceta Grafenauerja dne 26. maja 1916 in sodba istega sodišča, s katero je bil obsojen na 5 let težke ječe, ter končno opis njegovega življenja in delovanja ter življenja njegovega očeta pod naslovom „Moja leta“ in „Osem blagovesti“, katere je komponiral France Grafenauer v oktobru 1930. ob svoji 60-letnici za mešani zbor in poklonil koroškemu Slovincem kot jubilejni dar.

Glede spisa „Moja leta“ pripominjam, da se je k temu odločil poslanec Grafenauer zgolj na neprestano prigovarjanje prof. Ivana Huterja, bivšega tajnika Mohorjeve družbe, dr. Valentina Rožiča in moje prizadevanje, češ, da pesnitvi „Hudi dnevi“ in „Moj profil“ za čitatelja nista razumljivi, če ne opiše svojega delovanja.

V dobi od leta 1922. do 1932. je France Grafenauer na prigovarjanje prej imenovanih fragmentarično popisal življenje svojega očeta in matere ter svoje politično delovanje v spisu „Moja leta“, ki ga objavljam kot dragocen prispevek in neprecenljiv dokument k politični zgodovini koroških Slovencev. Žalibog je ta spis ostal nepopoln in še od njega se je izgubilo 18 pisanih strani. Vendar nudi vsled popisa življenja in delovanja Josipa in Franceta Grafenauerja ter njunega političnega delovanja nenadomestljivi vpogled v narodno-kulturni, politični in gospodarski položaj ne samo Ziljanov-Slovencev, temveč vseh koroških Slovencev.

France Grafenauer v spisu „Moja leta“ sam poudarja, da hoče seznaniti čitatelja s socialnimi, gospodarskimi in družabnimi razme-

rami „starega časa“, ko je ljudstvo trpelo zaradi posledic Napoleonovih vojsk v splošnem silno pomanjkanje, koroški Slovenci pa bili deležni najhujše germanizacije in zaliranja. Ko nam Grafenauer opisuje svoje domače gospodarsko in obrtno delo ter politično delovanje v občini, spoznamo ne samo življenje Slovencev-Ziljanov, ampak politične in socialne prilike vseh koroških Slovencev. V spisu „Moja leta“ nam je France Grafenauer postavil zakril talent svojega očeta Jožeta Grafenauerja, katerega notranje življenje je identično z notranjim življenjem Ziljana-Slovenca, na svetilnik. Iz tega spisa lahko sklepamo, koliko ljudskih talentov so koroški Slovenci izgubili, ker niso uživali kulturnih, političnih, socialnih in gospodarskih pravic.

Spis Franceta Grafenauerja „Moja leta“ pa ima posebno v današnji dobi politične zgodovine koroških Slovencev velik pomen, ko se je avstrijskim političnim oblastem in njihovim gospodarskim organizacijam, ki že skoro sto let izvajajo nasilno germanizacijo koroških Slovencev, brez vsakega pridržka in na celi črti vehementno pridružil še škofijski ordinariat v Celovcu na čelu s škofom dr. Josipom Koestnerjem in njegovim generalnim vikarjem dr. Kadrasem, ki sta si stavila očitno za svoj življenjski cilj, da izdatno podpreta parolo bivšega deželnega glavarja Koroške dr. Lemischa, izrečeno v deželnem zboru v Celovcu po krivičnem plebiscitu leta 1920, da morajo koroške Slovence s pomočjo šole in cerkve v enem rodu nasilno ponemčiti. Grafenauerjev spis „Moja leta“ in njegova pesnitvev „Moj profil“ sta kronski pričci razmer in resnice, ki razgaljata vse one protiljudske elemente iz žoviniistične družbe na Koroškem, ki skušajo utajiti Slovence ne samo ob Zilji, ampak na Koroškem sploh. Hkrati obsvetljujeta razmere v te-

danji dobi ter sta spričevali slovenstvo na vsem Koroškem. Iz njih spoznamo Grafenauerjevo domače, obrtno in javno-politično delo, obnem pa tudi Ziljane-Slovence v narodnem, političnem in gospodarskem oziru, njihov svet, in meje slovenske naselitve. Ponovno smo Franceta Grafenauerja prej imenovani trije prigovarjali, naj v svojem spisu obdela še razna druga poglavja svojega življenja kakor n. pr.: „Moja družina pred in med prvo svetovno vojno, in po njej“, „Moje delo, posebno orgljarsko in domače politično - gospodarsko v občini“, „Moja soseska in sosedje — prijatelji, neprijatelji, nasprotniki“, nadalje poglavje „Ziljani sploh, posebno pa v narodnem, političnem in gospodarskem oziru“, končno poglavje o imenih slovenskih krajev in naselbin, ki so bila ponemčena, pa jih že rabijo za neuške kraje na Koroškem. O vseh teh problemih sem podpisani razpravljaj z Grafenauerjem. Mož si je že napravil načrt, da jih napiše, toda slabo njegovo zdravstveno stanje je vse to preprečilo.

Pri pisanju svojega spisa „Moja leta“ se je Grafenauer držal izreka, da je zgodovina učiteljica življenja in da je njena naloga, da ne zamolči nobene resnice. Zato ni poljubljal ne šibe, ne kola, ki sta bila kriva

Naj sledi Grafenauerjev spis:

MOJA LETA

Na svetu živijo raznovrstni ljudje. Da ima vsak izmed njih svoje vrline, se ne upam trditi s tako gotovostjo, kakor zamorem to storiti glede človeških slabosti in napak. K popolnosti značaja pa spada pogum spoznanja svojih madežev in muh. Jaz na primer spadam v vrsto onih zemljanov, ki ne pišejo radi. Zato

njegovih skrbi, ko po krivičnem plebiscitu kot begunec ni imel eksistence in si je na stara leta kot orgljar v cerkvi in nameščenelec v mlekarni v Naklem moral služiti skromni vsakdanji kruh zase in za svojo družino. Zapisal je samo resnico, ne iz maščevalnosti, ampak iz ljubezni do resnice.

Njegov spis „Moja leta“ pa je živa priča za eksistenčno pravico vseh koroških Slovencev.

Smatram za potrebno, da še poudarim, da je iz navedb in podatkov iz kazenskih spisov zoper oba Grafenauerja iz leta 1888, ki so bili prečitani na razpravi pred vojnim sodiščem v šmohorju leta 1916., sklepati zgolj, da sta oba širila idejo združitve vseh Slovencev in idejo vseslovanstva, da so pa njune čiste namene vsenemški imperialisti in avstrijski šovinisti prikrojili, kakor da bi se navduševala za ruskega carja in ruski absolutizem.

Končam z besedami, ki jih je poslanec France Grafenauer zapisal v svoji pesnitvi, zloženi v ječi v Moellersdorfu, ko pravi o sebi:

Živ bič sem bil krivice,
Bil gorski sem potok,
Branitelj trd pravice,
Kot Daniel prerok.

pa tudi naslednji spis ni nastal iz lastnega nagiba. Povod mu je sledeči: Moji znanci, posebno tisti, ki nalogajo svoj duševni kapital v posojilnico narodne kulture, so mi opeotovano prigovarjali, da naj napišem svoje spomine, to je: da naj samega sebe slikam. Tej želji sem se upiral, ker sem smatral njeno izvršitev kot

babarijo, a dokazi in vzroki, ki so jih navajali ti lastniki peresa in žive besede, so moj odpor premagali in udal sem se. Pošljem torej „Moja leta“ kot obris svoje slike v slovenske in jugoslovanske pokrajine in upam, da bo vsak, ki jih čita, obiskal v njih svojo šolo.

Moja rojstna pokrajina je slikovita Ziljska dolina na Koroškem. Ta pokrajina je v narodnostnem in gospodarskem oziru pravi „unikum“¹⁾ slovenskega naroda. Obkoljena od dveh strani od gospodarsko močnih in narodno naravnost strašnih Nemcev, od drugih dveh strani pa od „elite“ še strastnejšega nemčurstva, je njeno prebivalstvo do najnovejšega časa z občudovanja vredno odločnostjo in vztrajnostjo kljubovalo nadvladi nemških „gospodov“ in izdajalskemu prizadevanju njihovih

črno-rudeče-zlato opleskanih hlapcev — domačinov, ter v veliki večini ostalo javno in prikrito — samo sebi zvesto, četudi se je za to, v marsikaterem oziru velevažno slovensko pokrajino razen koroške slovenske duhovščine brigala le malokatera veljavna, izvenkoroška osebnost. Obmejna občina te pokrajine je Brdo pri Šmohorju, ki leži vsa na dve uri hoda dolgem in eno uro hoda širokem hribu, oziroma grebenu. Približno v sredini tega grebena na južni strani, leži moja rojstna vas Moste. Moj dom nosi domače ime pri „Policu“²⁾. Preprosta stavba je; a bil je to moj dom in je po imenu še danes. Svetovna vojna pa me ni uničila samo materielno in osebno in ni razdrila samo moje družinske sreče, njene posledice so onemogočile tudi moje nadaljnje bivanje na mojem lastnem domu.

Oče in mati Franceta Grafenauerja

Da doseže ta moj spis pri čitateljnih popolno razumevanje, ga moram raztegniti tudi na življenje mojega očeta Jožeta, s katerim so „Moja leta“ zvezana kakor drevo s svojo korenino. Kar pišem o svojem očetu, so po večini njegove lastne besede. Moj oče se je rodil leta 1824 kot pripadnik sedemnajstglave kajžarske družine. V svoji mladosti že je imel veselje do izrezavanja gibajočih se igrač, jaslic in oltarčkov. Ko je pomagal v Goričkej dolini³⁾ (Gorička dolina se imenuje nemško Gitschtal) kubati svojemu očetu na št. Lorenški planini oglje, je izrezaval celo angela. S tem početnjem pa njegov oče nikakor ni bil zadovoljen, ker je živel v veri, da je to otroška slutnja njegove smrti — in uničil je mojemu očetu vse njegove „izdelke“. Revščina, katere bridkost je občutil moj oče v polni meri, ga je gnala že v zgodnji mladosti z doma. Poiskal si je službo

kot pastir ali „mali fant“ pri p. d. Maru v Mičičah, okraj Šmohor, v Ziljski dolini, kjer ga je gospodar pustil v zimskem času obiskovati tamošnjo nemško ljudsko šolo, ki je bila začetek in konec njegove redne šolske izobrazbe. Ko je to službo zapustil, je postal cerkvenikov pomočnik v Šmohorju, kjer je ostal

¹⁾ prava posebnost.

²⁾ Ziljani so imenovali Grafenauerjev dom pri „Plicu“, Nemci pa „beim Blitz“, kar pomeni „pri strelju“; njihova šovinistična propaganda pa je iz tega izvajala, da je vulgarno ime Grafenauerjeve domačije nemško, iz katerega so koroški „laži-znanstveniki“ dokazovali nemško poreklo njegovih prednikov.

³⁾ Gorička dolina je mala stranska dolinica Ziljske doline severozapadno od Šmohorja v Ziljski dolini.



SPOMENIK OBGLAVLJENIM ŽRTVAM V SELAH

FRAN ELLER:

OBLETNICA

*Prešlo je od burnega dneva
zdaj triintrideset let
in vihra sovražna razdeva
nam našo deželico spet.*

*Nasilnik mori nas prastari,
le bolj je še krut in ohol;
grabljiva pest gospodari
deljenim na pol in pol.*

*Vzgrmele so puške pod Kočno,
s krvjo nas pokrstil je čas,
a k zmagi nam sije odločno
Pravice nesmrtno obraz.*

*Že v goro račun se kopiči,
obletnic je več kot tisoč;
z lažmi ne utajijo biriči,
surova ne zbríše jih moč.*

*In prej med narode sprte
ne vrne miru se dan,
prej ne, da do zadnje bo črte,
do tal ta račun poravnan.*

Na dan 20. septembra 1941

dve leti. Obiskoval je v tem času večkrat tamošnjega mizarskega mojstra, za katero obrt je imel veliko veselje, a ni bilo nikogar, ki bi mu poskrbel mojstra-učitelja. Po večkratni prošnji se je njegov oče vendar odločil za ta korak in ga pustil vstopiti kot vajenca pri p. d. „Sedemarju“ v Branici (Borovnici), občina Brdo. A že prvo polovico učnine v znesku 15 gold. je moral plačati moj oče sam in bil vsled tega prisiljen prodati obleko svoje rajne matere. Med svojim učnim časom je obiskoval nedeljsko šolo na Brdu in njegovo spričevalo kaže, da je bil v šoli marljiv učenec. Da si je pa zmožeg kot vajenec preskrbeti potrebno obleko, je napravil nagrobne napise in pleskal križe. Posebno veselje pa je imel, če je slikal rože na kožuhe, ki so bili bistveni del narodne noše slovenskih Ziljanov. V drugem učnem letu je umrl učni mojster in oče je postal kot vajenec obenem tudi vodja delavnice do konca svoje učne dobe. V času, ko je oče obiskoval nedeljsko šolo, je živel na Brdu praktičen tesarski mojster, „Štavar“ po imenu. Tega mojstra je moj oče ob nedeljah obiskoval — ker ni poznal ne gostilne, ne tobaka, ne karte, ne plesa ali kakega drugega praznega razveseljevanja — in se od njega mnogo koristnega naučil, kar mu je v njegovem poznejšem življenju večkrat dobro služilo in njegov ugled splošno povzdignilo.

Ta mož je na vsak način hotel napraviti iz očeta tesarskega mojstra in podaril mu je v znak veselja, da ga obiskuje, knjigo o „stavbeni umetnosti“, ki je še danes neprecenljive vrednosti. Po tej knjigi se je seznanil moj oče z arhitekturo. Ko je pa dovršil svojo učno dobo in moral plačati vsled zvijače mojstrove žene-vdove tudi drugo polovico učnine, je vstopil kot hišni hlapec pri „Zgornjem Proju“ v Šmohorju, kjer je razen svojega posla uredil

tudi brezhibni natrk zvonov tamošnje župne cerkve, pri katerem opravku so mu navodila starega Štavarja na Brdu izvrstno služila in bila vrhu tega povod, da moj oče ni postal vojak. Kot hišni hlapec ni služil dolgo. Na priporočilo svojega znanca p. d. Lepovega iz Zgornje Bele pri Šmohorju, ki je bil nastavljen kot učitelj na Zlanu nad Špaterjanom pri Belem jezeru⁴⁾, je odpotoval k tamošnjemu nadučitelju Jakobu Ladstaetterju, ki se je poleg učiteljevanja bavil tudi z izdelovanjem cerkvenih orgel, kar je želel znati tudi moj oče. Njegov službodajalec v Šmohorju je pohvalil stremljenje mojega očeta in mu izročil lepo nagrado za potovanje. Na svojem novem mestu je ostal oče dve leti in spoznal v tem času ustroj mehanike. V svojem mojstru je našel odkritosrčnega svetovalca in učitelja, ki je imel glede orgeljske obrti mnogo teoretičnega in tehničnega znanja, v zasebnem življenju pa je bil vzoren mož. Očetu je določil zelo visoko plačo, po en srebrn goldinar na teden, kar je bilo za tisti čas več kot nekaj.

Marsikateri čitatelj bo majal z glavo, češ: čemu da navajam take malenkosti v tem spisu? Zgodilo se je to — in se morda še bo — manj zaradi popolnosti tega spisa, kakor iz namena, da se slovenska mladina seznanj s socialnimi, gospodarskimi in družabnimi razmerami „starega časa“, ko je ljudstvo trpelo vsled posledic Napoleonovih vojsk v splošnem silno pomanjkanje. Nadaljnji povod navajanja teh malenkosti pa je spoznanje razmerja med delodajalcem in delojemalcem tedanjega časa, ki je bilo v marsičem prijetnejše kot je v naših dneh. In na vse zadnje: „Zakaj naj bi molčal o malenkostih? Tudi v kaptjici vode je življenje!“ Mislim, da sem se s temi

⁴⁾ Jezero leži med Ziljsko in Dravsko dolino severovzhodno Šmohorja

razlogi zadostno opravičil in se obračam zopet k stvari spisa.

Dasiravno mojemu očetu pri svojem mojstru ni ničesar manjkalo, se je odločil vendar za potovanje v širni svet in se podal v Linz na Zgornjem Avstrijskem, kjer je ob določenih dneh obiskoval šolo za risanje. Ob njegovem prihodu ga je vprašal učitelj: „Vi ste Korošec?“ — „Da!“ „Ali ste že kedaj kaj risali?“ „Še nikoli, a arhitekturo poznam.“ „Kaaaj? Vi še niste nikdar ničesar risali a hočete o arhitekturi govoriti?“ Bom takoj videl — in začel je očeta spraševati. Po končani izkušnji pa je rekel proti svojim obiskovalcem šole: „Gospodje, tega noben izmed vas ne zna“ — in proti očetu: „Če je pa tako, potem boste v kratkem znali risati“. In res: po preteku enega meseca je risal oče načrt za orglje mestne župnije v Efferdingu. Spričevalo, ki mu ga je z lepo nagrado izročilo predstojništvo mestne župnije v Efferdingu po izvršenemu delu, je lep dokaz očetove neutrudljivosti in reči smem tudi: njegove sposobnosti. Pri sestavi orgelj je prišlo njegovo znanje o ustroju mehanizma do prav posebne veljave.

Zgodilo se je to na sledeči zanimivi način: Stavbenik orgelj, mojster Just, je bil spreten intonator in ubiratelj cerkvenih orgelj; za sestavo brezhibno delujoče mehanike pa je bil prehitre narave. Ko je mehaniko orgelj zgotovil, so nastopili in se pokazali številni njeni pogreški in o brezhibnem njenem delovanju ni bilo govora. Mojster se je obrnil do mojega očeta kot njegovega pomočnika in rekel: „Jožef! Vsa mehanika je za nič; kaj počnem? Vse se bo moralo novo naložiti in izpeljati.“ Oče je odgovoril: „Mehanika je čisto prav, a pravilna ni.“ Mojster — mož hitre narave in nagle jeze — mu odvrne: „Vi neumni Korošec, ako mehaniko boljše poznate, pa jo naredite!“ Očeta je ta na-

stop razgrel in je odvrnil: „Mojster, bom.“ Slučaj pa je hotel, da je temu razgovoru prisluškoval tudi župnijski dekan. Mojster se je odpeljal v Linz, oče pa se je lotil mehanike in izvršil delo po Ladstaetterjevem načinu — in funkcionirala je brezhibno. Ko se je mojster vrnil, je vprašal pikro: „No, mladi gobezdač, ste naredili?“ Oče je odgovoril: „Sem.“ In ko mojster z vsemi strokovnjaku lastnimi pripomočki le ni mogel najti pomanjkljivosti v mehaniki, je dejal: „Tega pa ne bi verjel“. Oče pa mu je odločno povedal: „Jaz pa sem verjel! Zdaj pa prosim za odpustitev. Kaj potrebujete neumnega Korošca, saj si lahko modrega švaba izberete za pomočnika.“

Po dovršitvi orgel je oče Linz zapustil. V Linzu bi moral poslati oče mojster orgljarstva. A ni hotel. Nekaj ga je liščalo naprej, nekaj ga je vleklo nazaj. Naprej: Izpopolnitev znanja, nazaj pa: Domoljubje. Predno je zapustil mesto Linz, je prišel po obrtnih opravkih v samostan sv. Florjana na Zgornjem Avstrijskem in spoznal ustroj tamošnjih — takrat najlepših in največjih cerkvenih orgelj v Avstriji, katere je izdelal neprekosljivi mojster te stroke, Franc Ksav. Grissman, o katerem je očetu samostanski prior pravil, da ni bil rojen Nемец, ampak begunec nekje doli na Kranjskem doma.

(Pripomba Grafenauerja: Zelo verjetno je, da je bil ta sloviti orgljarski stavbenik identičen z imenom „Krisman“, katerega omenjajo nemški strokovni listi, in da se je pravilno pisal „Križman“. — Tudi ni izključeno, da je igrala v življenju tega znamenitega umetnika v orgljarstvu Trubarjeva doba svojo vlogo.)

Iz Linza je potoval oče čez Dunaj, Gradec in Maribor v Ljubljano, a ostal je dalje časa samo v Gradcu kot orgljarski pomočnik. Na svojem

potovanju skozi Štajersko se je prepričal, koliko je slovenski jezik vreden, posebno če je človek lačen. Povod temu pa je bil naslednji: Med svojim potovanjem iz Gradca v Ljubljano je stopil oče v neko kmetško hišo blizu Maribora in prosil za prenočišče. Kmet je prikimal in velel očetu, naj se vsede na klop k peči. Med večerjo je rekel kmet svoji ženi: „Ta mož bo gotovo tudi gladen“. Žena pa je odgovorila: „Nemec je, ti znaš malo nemški, jaz pa nič, govori z njim ti.“ In kmet je stopil bliže očetu, se trkal s pestjo ob svoj trebuh in dejal: „Essen du (jesti li)“. Na to vprašanje se je oče — kakor mi je sam pripovedoval — malo nasmehnil in rekel: „Saj tudi jaz znam slovensko“. „—A— to je dobro“ je rekel kmet, in ko je zvedela to novico tudi kmetica, je dobil oče obilno in tečno večerjo ter naravnost gosposko prenočišče. Povrhu tega pa še vina v obilici. Drugi dan pa zajtrk in mastno popotnico. — Iz nadaljnega očetovega pripovedovanja sem se prepričal, da je moral biti dotični kmet iz vrste slovenskih narodnjakov, česar oče takrat niti biti ni mogel. Vzbudil pa se je v mojem očetu narodni čut, ki je stopnjevale naraščal s spremembo in potrebo časa. Iz Ljubljane je nadaljeval oče svoje potovanje čez Ljubelj v Celovec in od tam k svojemu prejšnjemu mojstru na Zlan, pri katerem je imel shranjeno vse svoje „premoženje“ od svojega naobrazbenega potovanja in kateremu je seveda poročal o vseh svojih doživljajih. Ko je izvršil na željo Ladstatterjevo nekaj poprav njegovih orgelj, se je podal čez Obršje⁵⁾ v svoj rojstni kraj Moste v Ziljski dolini, se oprijel svoje obrti in izdelal v 40-tih letih 60 novih cerkvenih orgelj na Koroškem, od katerih stojijo prve v cerkvi Sv. Jakoba v Borljah v Ziljski dolini.

Leta 1845. se je oče oženil. Moja mati, rojena Pužnik, je bila doma na Brdu pri p. d. Vrhpolju. Kot kaj-

žarska hči je služila na kmetih, a tudi v takratnih „furmanskih postajah“⁶⁾, kjer se je izučila posebno v kuhanju. Njeno premoženje je obstojalo ob času njene možitve v 30 srebrnih goldinarjih, a oče jih je posedoval še enkrat toliko — to je bilo vse njiju premoženje. Domače posestvo pa, katerega je oče prevzel, je bilo obremenjeno s 113 gold. dolga in sodnijsko cenjeno na 90 goldinarjev (reci: devetdeset goldinarjev) avstr. veljave. Pomanjkanje je bilo torej stalni gost v hiši in očeta se je večkrat polotila nevolja, katere pa so bili mnogokrat krivi tudi vplivi slabih zunanjih gospodarskih okoliščin v občini.

Mati je bila starejša od očeta, previdna, umna gospodinja, vesele narave; rekel bi: predobra duša. Bolj kot njena beseda, je vzgojeval njen zgled. Poznala je naravo očetovo in pregnala njegovo nevoljo ponajvečkrat s kakšno pesmico, katerih je znala mnogo iz starih „furmanskih“ časov. Pela je mati rada — in kolikor vem — tudi lepo, kar je na očeta tako vplivalo, da se je v svoji nevolji začel na glas smeјati in peti. Oče je bil namreč izboren pevec. Pomanjkanje je poznala mati manj kot oče, ker je služila ponajveč pri dobro situiranih gospodarjih, a znala je prilagoditi sebe in potrebe danim okoliščinam in razmeram. Krona njenega značaja pa je bilo trdno versko prepričanje in občudovanja vredna potrpežljivost — v vsem. Izvolitev mojega očeta kot zastopnika gospodarskih pravic

⁵⁾ Prelaz iz Ziljske v Dravsko dolino proti Špaterjanu

⁶⁾ Gostilne in prenočišča ob cestah, kjer so se včasih, ko še ni bilo v Ziljski dolini železnice, ustavljali vozniki, ki so vozili les v Italijo, vino in drugo blago pa iz Italije na Koroško. Posebej je še omeniti, da so iz steklarn ob Belem jezeru vozili steklene izdelke.

občinskih upravičencev v graščinskih in državnih posestvih — kateri boj je trajal 12 let — je povzročila očetu in materi mnogo hudih dni in nemirnih noči. Dva sina in eno hčer je pograbila kužna bolezen, katere se je oče nalezal na svojem polovanju iz Ljubljane, ko je prenočil v Otočah. A mati je vse to z udanostjo v božjo voljo pretrpela in prenašala — dasiravno je slonela zaradi mnogokratne očetove odsotnosti vsa skrb za gospodarstvo na njenih ramah in se pomanjkanje v hiši kljub njeni štedljivosti ni moglo vidno zmanjšati. A mati je bila z malim zadovoljna. Vse težave in bridkosti je mirno prenašala in nikdar je nisem videl razburjene, niti tedaj, ko je žvižgala in pela njena „granata“ po mojem „okopu“. Nevolja je imela pri materi kratke noge in kadar sem bil „priden“, je zapela:

Poj, poj, poj, ptiček moj, bolj boš pel, bolj boš moj.

Kupil bom židast gvant, bom pa 'n liep fant“;

ali pa:

„Rajaj, rajaj črni kos, kak' bom rajal, dr sem bos, samo črno sukajo 'mam in pevati znam.“

Precej natanko sem si zapomnil ljudi sledečo njeno „interno“ pesem:

„Mati kliče pubebe svoje in dekljče.

Vstanite, bom vam dala kruha, in kar v piskrču se kuha.

Le prosite vsi Boga, da svoj žegen naj nam da.“

(O svoji materi je Grafenauer napisal še obširnejše spomine, ki se pa niso ohranili, razen naslednjega stavka:

Kaj vse sem od mame že hotel zvedeti o zvezdnatem nebu, se ne

spominjam več dobro; vem pa, da je odgovorila: „Vse to se boš pa v šoli naučil, če boš priden.“ V tem razgovoru sva prestopila prag domače hiše. Vsakokrat, kadar pogledam v zvezdnato nebo, se spominjam tega pogovora in moj duh splava v sinje višave — k materi.)

Najzvestejši prijatelj in pomočnik v vsaki sili je bil mojemu očetu in materi tedanji župnik na Brdi Jože Kanduč. Ob izgubi treh otrok, ki so pomrli v treh dneh, je tolažil očeta: „Hudo vas obiskuje Bog, a ne obupajte: Bog vzame in zopet daje“. In res: Očetu se je porodilo spet troje otrok: ena hči in dva sina, od katerih sem bil jaz na željo župnika krščen na ime France.

Svojo mater sem izgubil že v devetem letu svoje starosti. Leta 1869 je razsajal v domači občini Brdo legar, ki je razen očeta napadel vse člane družine in zahteval kot žrtev tudi mojo mater.

Po smrti moje matere je skrbel za mojo vzgojo oče sam. Oče je bil zelo skrben in varčen gospodar, bistroumen, stanoviten in resen značaj. Bičal je vsako krivico z vso njemu prirojeno odkritosrčnostjo in zgovornostjo, včasih tudi z ostrino, zaradi česar si je posebno med nemškimi uradniki in njihovimi privrženci nakopal hude politične nasprotnike. Med preprostim ljudstvom je bil zelo spoštovan; nemška gospoda pa ga je imenovala: „Der schlimme Blitz“⁷⁾. Opojnih pijač v svojem življenju ni užival. Pil je le vodo; če so razmere dopuščale, s sladkorjem pomežano. Svoje ljubezni do nas otrok nikdar ni kazal v besedah; bil je strog v izpolnjevanju vsake dolžnosti in redkokdaj je izrekel pohvalo brez pridržka ali opomina. Ko sem vstopil v šolo, je

⁷⁾ „huda strela“ po hišnem imenu p. d. Policu (Plicu), pri čemur pa so imeli v mislih njegovo odločno zahtevo: „Pravico slovenskemu ljudstvu!“

naročil mojemu učitelju, da me naj v posebni meri podučuje v slovenščini — to bo vedno bolj potrebno — je rekel in dodal: „Za pouk v nemščini bom pozneje skrbel“. (Ta očetov namen moram s sledečim pojasniti: Skrb za preživljanje in splošna krajevna navada, da so dajali Slovenci svoje fante in deloma tudi svoja dekleta v svrbo priučitve nemščine zelo pogosto za hrano in obleko „v Nemce služiti“, so vzeli očetu vsako možnost in priliko do učenja slovenskega jezika. Nemški jezik je v besedi dobro obvladal, v pravopisju seveda ni bil tak mojster — kakor v svoji umetni obrti. Pisal je vedno v gotici, bral pa je brezhibno tudi latinico.) Njegove skušnje in dalekovidnost njegovega bistrega uma pa so spoznali potrebo in vrednost slovenskega jezika, katerega učenje in znanje je oče z vso odločnostjo zahteval in zagovarjal. Večkrat mi je pravil: „Ko sem obiskoval kot mizarški vajenec nedeljsko šolo na Brdu, se je vršil šolski

pouk razen katekizma v nemščini, toda naš učitelj, Tomaž Arbeiter po imenu, je govoril z nami učenci slovenski in nam nemške stavke v slovenskem jeziku razložil in razkladal.“ — V tem smislu si je predstavljal moj oče dvojezične ali „utrakvistične“ šole, o katerih bom ob pravi priliki izrekel svojo sodbo.

(Na prijavo političnih nasprotnikov in velenemških priganjačev v občini Brdo sta bila oče Josip Grafenauer in sin France Grafenauer leta 1888. zaradi veleizdaje in žaljenja avstrijskega cesarja v zaporih deželnega sodišča v Celovcu ter je bil oče glasom spisa C 965/1888 deželnega sodišča v Celovcu obsojen na šest mesecev težke ječe. Opis tega sodnega procesa sledi v posebnem poglavju.)

Po prestani kazni se je oče Jože Grafenauer vrnil na svoj dom v Moste, zapor pa mu je uničil zdravje in je leta 1889 umrl.)

(Se nadaljuje)

FRAN ELLER:

VSTOLIČENJE

*Biló je blizu pred pol tisoč leti,
Pradedje stali naši spet so zbrani,
da vojvodo po šegi davno dani
na prestol dvignejo pri Gospe Sveti.*

*Pa reče plemič kmet svoj govor znani:
„Kdo je, ki bliža nam se v bojni četi?
Je on mož pravi, mož za dom naš vneti,
da ščiti pravdo, da nam vdove brani?*

*Bo vladal modro, vsej deželi dika,
v blaginjo, narodu in srečo jasno?
To zdaj z besedo potrdi naj glasno,*

*preden si plašč bi vojvodski ogrnil.“ -
In knez — kako kmetiču je odvrnil?
„Kmet, ne razumem tvojega jezika.“*

Stare pripovedke iz Važenberške okolice

Sveti Lenart mu je pomagal

Po usmrčitvi Peklenčiča je strah pred njim izginil, pač pa je ostal še drugi strah, ki je bolj vplival na mlade fante. Grajski oskrbnik je imel tudi nalogo, da lovi fante za vojsko. To delo so vršili posebni biriči. Če so kakega fanta ujeli, je moral tako dolgo služiti pri vojakih, dokler ni obnemogel. Zato so se fantje za časa lovitve skrivali, dokler niso postali polnoletni in se oženili.

Tudi Peternel v št. Lenartu je imel čvrštega in postavnega sina. Fant se je tudi bal, da bi ga ulovili za vojake. Ko je dorasel, se je začel izogibati gospode, da ga ne bi dobila na lim. Spati se sploh ni več upal doma. Neki večer pa je tako močno deževalo, kakor bi iz škafa lilo. Fantu se ni ljubilo, da bi šel spat daleč od doma, doma se pa vendar ni čutil varnega. Odšel je v sosedov čebelnjak in se nikakor ni bal, da bi ga kdo izsledil. Deževalo je še vedno, da je curljalo od strehe. Pa glej vraga; komaj se je vlegel in zadremal, je že slutil, da nekaj ni v redu! Zagledal je luč, ki se bliža naravnost čebelnjaku. Kaj naj storim, si je mislil fant. Vjet bom.

Že je bil čebelnjak od grajskih stražnikov in hlapcev obkoljen, ko je zadnji z lučjo prišel pred čebelnjak. Začeli so svetiti po čebelnjaku in ujeli fanta, ki se ni mogel dovolj skriti. Vklenili so ga in ajdimo, ne več domov ampak v Trušnje gor na grad. Trušenjski grad je stal na griču. Pod gričem na vse strani pa je bilo lepo polje in travniki. Fant vzdihne sam pri sebi: „Božja volja naj se zgodi in Sv. Lenart me obvaruj!“

Ko pridejo do cerkvice sv. Lenarta, prosi fant, da mu dovolijo, da se dotakne cerkvene stene, predno odidejo od tu. Dovolili so mu. Ko fant pride do cerkvene stene, udari z vklenjenimi rokami po njej in veriga je takoj odpadla raz njegovih rok. „Kdor se sv. Lenartu priporoči, nikoli ne bo vojak“, je zavpil fant biričem in izginil v temi. Stražniki in hlapci pa so šli sami brez plena v grad. Od te dobe ga niso več dobili. Ko je fant postal polnoleten, mu je oče izročil Peternelovo posestvo samo zato, da bo mladi sin prost tuje vojaščine. Kmalu nato se je mladi Peternel oženil in postal ugleden gospodar.

Grajski fleharji so delali točo

V šentjurški fari je od nekdanj bila navada, da mežnar proti neurju bije zvon; ljudstvo pravi: „Mežnar že križ dela proti hudi uri!“ Za to službo je mežnar od faranov prejemal hero. Pobiral je od hiše do hiše in prejemal snopje, kruh, klobase in drugo. Če pa je zamudil neurje in ni pravočasno zvonil, da je toča pobila, jih je seveda tudi dosti slišal

in namesto polnega snopja je dobil že omlačeno, prazno slamo.

Tudi novi župnik je zvonjenje proti hudi uri takoj opazil in obljubil faranom, da za časa njegovega pastirovanja v fari toča nikdar ne bo padla. Pravijo, da vsak novomašnik pri svoji novi maši lahko izprosi od Boga eno milost in ta župnik si je izprosil milost, da bi v fari, kjer bo

trenutno služboval, toča nikdar ne bo napravila škode. Ker pa že več let ni bilo toče, so se kmetje opomogli; bilo je dosti kruha in sadja, in tudi kak priboljšek si je marsikdo lahko privoščil. Graščaki pa so se nad župnikom precej jezili, ker kmetje od slej od graščakov niso več kupovali žita za velik denar. Sicer so se večkrat prikazali temni oblaki nad šentjurško faro, toda vedno so se morali umakniti. Če je mežnar opazil le malo bolj temne oblake, je že hitel „križ delati“ in tudi župnik je bil takoj v cerkvi, da zaroti temnim oblakom, ki so se takoj umaknili.

Nekega dne pa je bil župnik klican k dekanu v Velikovec. Teško se je odločil za ta opravek, četudi je v Velikovec samo poldrugo uro hoje. Bilo je lepo jutro in takoj po sv. maši se je župnik odpravil na pot. Proti poldnevu pa je postalo soparno in za grebeni nad Mostičem so se že začeli zbirati temni oblaki. Ko mežnar to opazi, se ustraši in gre takoj „križ delati“. Vdari na en zvon trikrat v znamenje sv. križa, bije petkrat v znamenje pet ran Jezusovih in sedemkrat na čast Mariji sedem žalosti, vdarja na drugi zvon, vdarja na vse zvonove, toda nič ne pomaga. Oblaki postajajo vedno bolj temni in bolj nevarni in se bližajo šentjurški fari. Bliska in treska, da je strah. Mežnarja tje skrbelo, če župnik v Velikovecu o tem kaj ve, in je začel zvoniti z vsemi zvonovi, samo da bi priklical župnika. Temni oblaki so že nad celo faro, ko mežnar opazi župnika, kako pripiha po klanecu, ki mu pravijo „rinje“.

Takoj neha zvoniti in pripravi vse potrebno, kar župnik potrebuje pri zarotenju proti neurju. Župnik ves zapihan prihiti v cerkev in ko vidi, da je že vse pripravljeno, vzame štolo, mežnar pa mu ogrne velum. Nato župnik takoj vzame monštranco in hiti po cerkvi do vrat, stopi na prag cerkve in z monštranco naredi znamenje sv. križa ter pri-

stavi: „Treska in hudega vremena, reši nas o Gospod!“ Temni oblaki se niso umaknili, bliskalo je in treskalo, da se je zemlja tresla. Zato stopi župnik z monštranco izpod cerkvene strehe na prosto in zaroti: „Zarotim vam hudournikom pri živem Bogu! Če se ne umaknete, postavim monštranco na tla in boste iz megle padli pred menoj na tla!“ Mežnarju pa zavkaže: „Poglej čez mojo desno ramo skozi monštranco v meglo in videl jih boš?“ Mežnar je potem zatrjeval, da je v oblakih videl važenberškega fleharja (oskrbnika) in druge, ki so točo nosili. Oblaki so se začeli cepiti, en del proti Djekšam, drugi pa čez Škoflino. Postalo je spet svello in sonce je spet prisijalo. Fleharji (oskrbniki) so imeli namreč neko „žavbo“ (mazilo), s katere pomočjo so se lahko dvignili v meglo, tam bili nevidni in delali točo.

*

Enako je tudi v šmarješki fari navada, da mežnar proti hudi uri „križ dela“. Tam pa župnik ni imel moči, da bi nevarne oblake pregnjal kakor šentjurški. Takrat šmarjeta namreč še ni imela lastnega farovža. Nad žagradom je majhna sobica z enim okencem in tu je župnik prenočeval samo tedaj, če je moral zaradi opravka ostati tam. Sicer pa je stanoval v Velikovecu in od tam hodil v faro maševal.

Bil pa je kmēt po domačem Hobelnik v šentrupeški fari, ki je imel nalogo, da ob hudem vremenu z možnarji strelja proti temnim oblakom, jih razpodi in s tem obvaruje vso okolico pred točo. Že večkrat so se prikazali temni oblaki od št. Jurja sem in bližali šmarjeti, toda vedno so se morali umakniti, ker je Hobelnik vestno vršil svojo nalogo. Posebno je odvrnil oblake vedno od Vinograd in Klopč. Enkrat pa so se zbirali oblaki skozi več dni in vedno spet izginili, tako da se je Hobelnik že preveč zanesel na

vreme, češ saj ne bo hudega, in je skoraj zamudil, da so temni oblaki že pridrveli čez Škoflenco nad šentjurško faro in je obstojala velika nevarnost, da se razsuje toča. Hobelnik je začel takoj streljati proti oblakom, ki pa se niso hoteli umakniti. Bliskalo je in grmeto in postalo je vedno bolj temno. Hobelnik je streljal in streljal proti temnim oblakom, toda vse zaman. Strah ga je postalo, kaj bodo rekli šmarječani in ostali sosedge, če se toča vsuje? „Hobelnik je tega kriv, če bi začel pravočasno streljati, bi vse to izostalo!“ bodo rekli, je premišljeval Hobelnik sam pri sebi in šel, da ponovno nabije možnar.

V dolgi možnar je nasul blagoslovljen smodnik in polno pest svinčenih kroglic in ga zabil. To je bilo še zadnje upanje, da odžene oblake. Najhujši oblaki so se valili že čez Brankovec proti šmarjeti. Hobelnik gre in ustrelji v to smer. Komaj je strel zagrmel, se je v črni megli že zabliskalo in temna meglena senca se je spustila nad Telenberkom na tla, da je močno zapopotalo in se je zemlja stresla. Ostali oblaki pa so se razpršili na vse strani in kmalu je spet prisijalo sonce. Da bi se moglo kaj zgoditi, lega Hobelniku niti na misel ni prišlo. Prihodnji dan na vse zgodaj zjutraj pa pride k Hobelniku oskrbnikov hlapec iz Telenberka z ukazom, da oskrbnik kliče Hobelnika na grad. Ker Hobelnik ni vedel, zakaj gre, je šel kar s služabnikom. Ko pa sta prišla na Telenberk, je Hobelnik takoj izvedel, zakaj gre. Toda bilo je že prepozno! Polisnili so ga v najtemnejši grajski zapor, iz katerega se nihče še ni živ vrnil.

Ko Hobelnika prvi dan in drugi dan ni bilo nazaj, so domači, pa tudi sosedge začeli spraševati, kje da je ostal. Domači so vedeli povedati le, da je bil klican na grad in se od

tam še ni vrnil. Sosedom je postalo sumljivo in povedali so tudi Klopničanom, da je bil Hobelnik klican na Telenberk in se od tam še ni vrnil. Klopničani so se takoj postavili na noge, sklicali vse sosede, da pridejo in se z njimi spuntajo proti telenberški gospodi. Tudi vsa šmarješka fara se je pridružila. Oboroženi s sekirami, vilami in drugim orodjem so nato šli na Telenberk in pred gradom začeli kričati: „Kje imate Hobelnika? Dajte ga nam nazaj!“ Valpeti jim kriče odgovarjajo, da nič ne vedo o njem. Kmetje pa spet zavpijejo: „Kje je oskrbnik? Zahtevamo Hobelnika nazaj! Če ne, bo drugače! Hobelnika hočemo imeti!“ Spet so grajski tajili, da ga nimajo niti ne vedo zanj. Kmetje ponovno zavpijejo: „Kje je služabnik, ki ga je odvedel? Kje je oskrbnik? Izpustite nam Hobelnika! Če ne, udarimo!“ Ko so valpeti videli, da imajo uporniki premoč, so takoj izpustili Hobelnika na prosto. Kmetje pa s tem še niso bili zadovoljni, temveč so sedaj še bolj ostro zahtevali pojasnilo, zakaj so ga zaprli in kaj je storil? Služabnik začne pripovedovati: „Ko je Hobelnik zadnjič streljal proti hudemu vremenu, je zadel našega oskrbnika, ki je bil v megli in točo nosil. Zaradi tega se je ustrašil, da je točo izsul nad gradom in tam padel iz megle na tla, da še danes leži ranjen v nogo.“ Hobelnik je prišel iz zapore ves bled in upaden. Saj je bil že sedem dni v zaporu in ni prejel nobene hrane, zato je bil silno slab. Pripovedoval je, da v zaporu ni bilo drugega videti kakor kosti iztrohnelih ljudi. Na kraju, kamor je nasul oskrbnik točo, stoji danes hiša z gospodarskim poslopjem in nosi od nekdanj ime Gregor. To poslopje je v sredini Telenberškega zemljišča in še danes tuja last.

Ustno izročilo o telenberškem oskrbniku pripoveduje, da je bil najboljši surov in krivičen proti posa-

meznikom in ko je ležal na smrtni postelji, je osem dni umiral in ni mogel umreti. Pobiljal je z rokami na vse strani, da odžene hudiče, ki so vedno v njega silili. Valpeti in

vsi, ki so v gradu stanovali, so se tako prestrašili, da se niso upali blizu. Umirajočega so zanesli v gozd, kjer je še celih osem dni umiral.

V kmetijskih šolah in tečajih raste nov rod kmetijskih delavcev in strokovnjakov

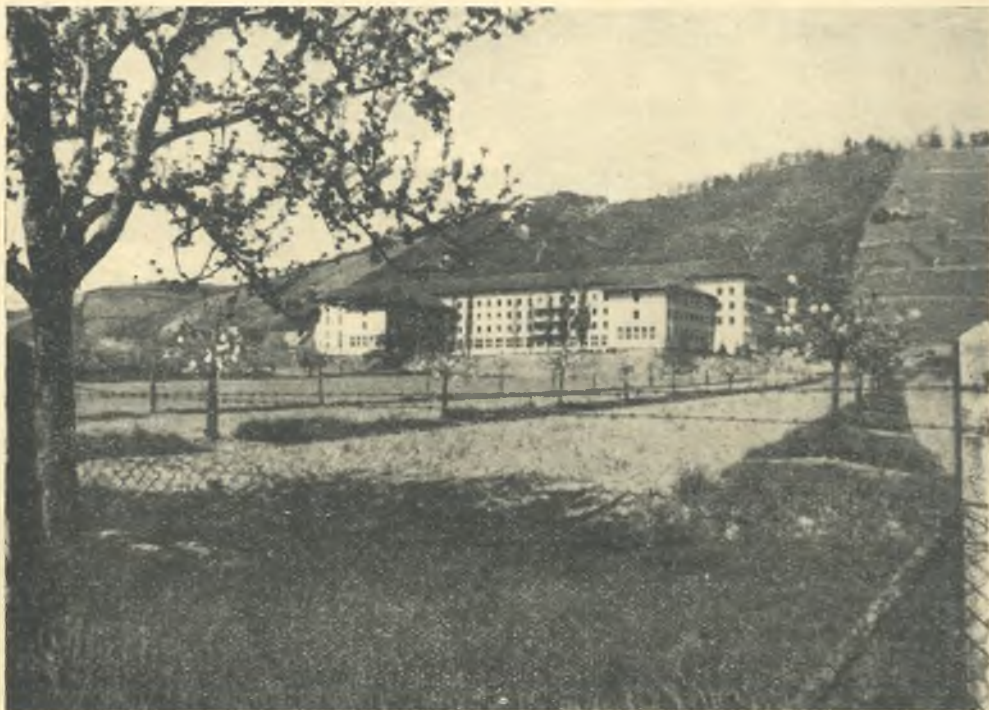
Borba za izgradnjo socializma na vasi zahteva z gospodarsko preobrazbo vasi tudi dvig splošne, gospodarsko-politične in strokovne vzgoje delovnih kmečkih ljudi. Dvig življenjske ravni pomeni tudi višjo kulturno stopnjo in družbeno zavest ljudi. Dvig življenjske ravni pomeni tudi zemlje so potrebni strokovno usposobljeni kadri, ki poznajo vse moderne prido-bitve kmetijstva in živinoreje.

Po II. plenarnem zasedanju CK KPJ je zadržno gibanje zajelo široke ljudske množice in število zadrug je začelo v vsej

državi, kakor tudi v Sloveniji, naglo naraščati. Ta razvoj kmetijskih obdelovalnih zadrug je diktiral hitrejši način dvigovanja združnega kadra, ki bo pripomogel hitrejši organizaciji in gospodarski okrepitvi zadrug.

V predvojni Jugoslaviji je bilo v Sloveniji le sedem nižjih enoletnih strokovnih šol za kmetijstvo, ki so bile dostopne le onim, ki so imeli dovolj sredstev za šolanje, to so bili predvsem sinovi in hčere velikih kmetov.

Po osvoboditvi so v LR Sloveniji usta-



Kmetijski tehnikum v Mariboru

novili 19 enoletnih kmetijskih šol za vzgojo kvalificiranih delavcev v kmetijstvu, dalje kmetijski tehnikum v Mariboru, veterinarski tehnikum v Ljubljani, razen tega pa tudi agronomsko fakulteto v Ljubljani.

Kmetijski tehnikum v Mariboru, ki je eden najlepših na Balkanu, predstavlja žarišče naprednega kmetijstva. V tej šoli dorašča prvi rod kmetijskih strokovnjakov. Po dovršeni šoli se bodo absolventi razšli v vse kraje Slovenije ter bodo kot pionirji novega naprednega kmetijstva seznanili kmetovalce s kmetijskimi stroji ter z boljšim, naprednejšim načinom obdelave zemlje. Razdeljen je na pet odsekov: dva splošna, zootehnični, vinarsko-sadjarski in vrtnarski odsek. Danes je v kmetijskem tehniku že 500 učencev.

Veterinarski tehnikum v Ljubljani poseča 120 učencev.

Dvoletne kmetijske šole v LR Sloveniji pa so: mlekarska v Kranju, poljedelska v Rakičanu, vinarsko-sadjarska v Svečini, živinorejska v Kočevju, melioracijska v Ptujju, žrebčarska v Ponovičah in vrtnarska v Medlogu pri Celju.

Od enoletnih je ostala samo veterinarska v Kočevju z 80 učenci.

V šolskem letu 49/50 pa so pet enoletnih kmetijskih šol spremenili v dvoletne za izobrazbo kvalificiranih delavcev v državnem sektorju. Vse ostale enoletne šole pa so spremenili v tromesečne tečaje za združne brigadirje, ker se je v združenem sektorju pokazala največja potreba po strokovni izobrazbi tega kadra. V te tečaje so sprejeli starejše združnike, ki so že v praksi pokazali svoje sposobnosti, manjkala jim pa je osnovna teoretična postavka, da bi lahko v svojo prakso uvajali novejšo izsledke napredne agronomске vede.

Ti teoretični tečaji so na desetih krajih Slovenije in sicer posebej za polje-

delske združne brigade, za živinorejske brigade in za vinarsko-sadjarske brigade.

Študij v tromesečnih tečajih je tako organiziran, da se pravilno kombinira čas učenja v kroških z individualnim učenjem, s seminarji, konzultacijami in praktičnim delom na državnih ali združnih posestvih. Pri izboru tečajnikov ne gledajo toliko na šolsko kvalifikacijo, kolikor na prirodno nadarjenost, značaj, poštenost in nagnenje k poklicu, ki ga bo tečajnik vršil po zaključenem tečaju.

Na tečajih se tečajniki spoznavajo s celotnim proizvodnim procesom svoje panoge, z novimi agro- in zootehničnimi ukrepi, s pridobitvami novih znanstvenih dognanj, s sistemom planiranja v združgi in normiranjem dela.

Vsi ti tečaji in seminarji niso nekičasni ukrepi za dvig strokovne usposobljenosti združnikov, marveč je to trajna metoda, ki se bo nadalje izpopolnjevala.

Poleg strokovnih predmetov poučujejo v kmetijskih šolah in tečajih tudi splošne predmete, ki dajejo tečajnikom splošno izobrazbo in omogočajo lažje razumevanje strokovnih predmetov.

Učenci kmetijskih šol, ki sami ne zmorejo stroškov šolanja in vzdrževanja, prejema visoke štipendije. Na kmetijskem tehnikumu prejema štipendijo 120 gojencev. Poleg tega imajo skoraj vsi učenci brezplačno oskrbo v internatu.

Demokratičnost šolstva v FLRJ omogoča sposobnim in nadarjenim gojencem ncoviran prehod iz nižjih na višje kmetijske šole. V dobi stare Jugoslavije pa učenci nižjih kmetijskih šol niso mogli nadaljevati študija na srednji šoli.

Z neprestano strokovno in kulturno rastjo kadrov v kmetijstvu, ki bodo nosilci napredne kmetijske proizvodnje, bo naglo zmagoval nov socialističen način gospodarjenja na vasi in obenem napredna socialistična miselnost, nastal bo nov lik slovenske vasi.

Kulturne vesti iz Slovenije in ostale Jugoslavije

Splošnoizobraževalni tečaji za vse sloje delovnih ljudi

V LR Sloveniji obstoja že preko 600 tečajev, ki pomagajo za splošno izobrazbo. V tečajih je okoli 15.000 slušateljev. Najboljši uspeh so dosegli tečajniki v poljskem okraju. Uspešnemu delu tečajev precej pomagajo posebne radio oddaje Radia Ljubljana, ki oddajajo istočasno, ko se vrše tečaji.

Priprave za zvezni festival sindikalnih kulturno-umetniških društev

V pripravah za zvezni festival v Beogradu so sindikalna kulturno-umetniška društva Slovenije dosegla lepe uspehe. V času okrajnih in oblastnih tekmovanj je v Sloveniji bilo osnovanih 30 novih društev. Tako da je dosedaj v Sloveniji 100 sindikalno-umetniških društev z 12.000 članov. Od 9. do 13. januarja je bilo tekmovanje vseh sindikalnih društev Slovenije. Najboljša so odšla na zvezni festival v Beograd in tam prejela lepe nagrade.

Nova učiteljska na Primorskem

V novoosvojenih okrajih Slovenske Primorske je ljudska oblast posvetila posebno pozornost vzgoji učiteljskega kadra. Poleg učiteljskega v Tolminu so bila odprta učiteljska v št. Petru in Postojni, a v Škrlju pri Ajdovščini se je pričel 9 mesečni pedagoški tečaj. Mladina je s prostovoljnim delom zgradila novo gimnazijo, ki je fašistična Italija slovenskemu prebivalstvu ni hotela dati.

Nova izdaja Leninovih del v Sloveniji

V vrsti novih publikacij marksistične literature je pred kratkim izšel tudi II. zvezek Leninovih del v slovenščini. Knjiga je izšla v nakladi 8000 izvodov in je že razprodana. Veliko zanimanje za marksistično-leninistično teorijo je najboljši dokaz, da slovenski ljudje žele spoznati in obvladati marksizem-leninizem.

Knjiga je tiskana pregledno in na finem papirju.

Kulturne vesti iz ostale Jugoslavije

Razstavo srednjeveške umetnosti jugoslovanskih narodov so odprli 1. februarja v Parizu. Razstavo je organiziralo ministrstvo za znanost in kulturo FLRJ v dvoranah palače Chaillot, ene najmodernejših palač, ki je bila pred vojno sezidana nalašč za svetovne razstave. Po obsegu in značaju je to največja umetniška prirediteljstva Jugoslavije v inozemstvu. Od celotnega materiala, ki je bil prekopiran za razstavo, so izbrali najboljše kopije fresk, ki zavzemajo okoli 750 kvadratnih metrov. Veličastna kompozicija „Marijino vnebovzetje“, ki je zavzemala skoro celotni zid cerkve v samostanu Sopočane, je razstavljena v prirodni velikosti preko 37 kvadratnih metrov.

Otvoritev prve umetniške galerije slik v Črni gori

Pred kratkim je bila otvoritev prve umetniške galerije slik v Črni gori. Do sedaj so zbrali za to galerijo preko sto umetniških slik iz 17. in 19. stoletja. Poseben del galerije zavzemajo dela sodobnih slikarjev iz Črne gore, skupno z deli likovnih umetnikov ostalih republik, ki prikazujejo motive iz Črne gore.

Novo univerze v LR Makedoniji, Bosni in Hercegovini

V kratkem časovnem razdobju sta bili odprti dve novi univerzi v Skoplju in v Sarajevu.

Univerza v Sarajevu je bila odprta v začetku decembra preteklega leta. Svečani akademiji ob otvoritvi univerze so prisostvovali predstavniki Partije, zvezne vlade, vlad LR Bosne in Hercegovine, predstavniki Jugoslovanske armije in predstavniki univerz v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani in Skoplju.

Zvezni festival sindikalnih umetniških grup v Beogradu

Na čast petletnice Zveze sindikatov Jugoslavije je bil v Beogradu od 18. do 25. januarja prvi zvezni festival najbolj-

ših sekcij kulturno-umetniških društev iz cele države. Na festivalu je sodelovalo okoli 1600 izvajalcev. Ta festival je dal sindikalnim podružnicam vzpodbudo za čim boljše organiziranje kulturno-prosvetnega dela med članstvom.

PROSVETA NA VASI

Kranjčeva „Pot do zločina“ v Dobrli vesi

Ze lani so uprizorili igralci SPD „Pečca“ v Šmihelu to globoko socialno dramo, ki spada med naše najboljše kmečke igre in jo je napisal Miško Kranjec.

S to uprizoritvijo so želi šmihelski igralci na domačem odru velik uspeh; žale bog pa se ni uresničila njihova želja, da bi gostovali še v drugih krajih. Vsekakor bi bila ta resna življenjska drama vredna, da jo vidijo vsi naši ljudje, ki še v današnjem času žive v podobnih razmerah, kakor jih nazorno obravnava omenjena igra in jih prikazuje z vsemi njenimi krvavimi posledicami.

Drama igra v predvojni dobi nekje na Prekmurskem. Oče Berden in sin Matija sta njena glavna junaka, ki dajeta igri pečat in značaj. Vsebina igre je kratko naslednja: Ivan in Matija Berden sta oropala nekega žida Fischerja, pri katerem je bil sin Matija hlapec. S tem ropom se začne pot zločina, ki vodi Matijo v brezvestnem pohlepu po bogastvu in oblasti končno do umora svoje stare in nadležne žene Magde.

Pod njegovim vplivom je izvršila ta umor revna Eva Antaličeva, ki mu služi kot dekla in ljubica in ga je upala s tem dejanjem pridobiti, ker je v nesrečni ljubezni z njim zanosila. Za ta zločin pa mora ob koncu plačevati sama, kajti po končanem umoru se Matija, ki je glavni krivec in zapeljivec, ne zmeni več za njo in gre dalje svojo pot zločina. Na tej poti ga ne zadržujejo niti prošnje in prizadevanja očeta, ki ga hoče spet spraviti na pravo pot in gre v tem svojem prizadevanju celo tako daleč, da ovadi

sina pri sodišču radi umora, ker pričakuje, da bo v ječi spoznal svojo zmoto in se vrnil k dostojnemu življenju. Vendar se zna Matija povezati z Leskovarjem, ki je pravi predstavnik pokvarjene oblasti, in se tako za javnost otrese vse krivde na umoru. Bogatija in sodišče se pobotata naj račun revnega, brezpravnega človeka, ki nosi vso težo storjenega zločina na svojih ramah. „Pot do zločina“ postane drama zapeljane Eve, ki se v svoji poštenosti niti ob strašnem spoznanju, da so jo zapustili vsi, ne more odreči svoji ljubezni do Matije.

Po kratkem oklevanju so se igralci SPD „Srce“ v Dobrli vesi vendarle odločili za ponovno uprizoritev te nedvomno težke odrske priredbe na domačem odru.

Težkoče so bile predvsem v pravilni izbiri igralskega osebja, kajti težko je najti tipa, kakor sta Ivan in Matija Berden. Tudi od ostalih igralcev zahteva drama gotove igralske sposobnosti. Toda z dobro voljo so uspeli premostiti glavne težave in pričeli s pripravo za uprizoritev.

Ko so igralci po večmesečnih pripravah nastopili, je bilo videti, da so se resno oprijeli svojih igralskih nalog. V splošnem so zadovoljili občinstvo, ki je z veliko pozornostjo spremljalo občuteno in resnično prikazovanje na odru.

Vsa problematika uprizoritve te drame je v doživetem podajanju vlog in dobri izgovorjavi besedila. To nalogo so igralci razmeroma dobro izvršili. Izgovorjava teksta je bila zadovoljljiva, čeprav so bile še nekatere pomanjkljivosti v naglašanju in nepravilnem barvanju posameznih samoglasnikov.

Naravnost presenetil je nastop mlade- ga Berdena, ki se je zelo spretno znašel v miljeju in dovršeno vživel v posebnost vloge. Doživčto je igral tudi oče Ivan. Vendar njegova izgovorjava ni docela od- govarjala teži njegove notranjosti, ki mora priti do izraza v preprosti in iskreni, toda mirno in resnobno zastavljeni be- sedi. Mati Verona in hčerkka Eva sta predstavljali pristen značaj in sta dobro igrali. Tudi Magda in Roza sta odgovar- jali svojima tipoma. Manj dobro sta se vživela v svoje vloge Martin Lebar in sodnik Leskovar. Nastop prvega je bil nekoliko preplah za kmečkega fanta, ki se zaveda, da stoji na lastnih nogah in

hodi pošteno in pravilno pot. Moral bi bil biti bolj odločen in samozavesten, Lesko- var pa bi bil moral kot preiskovalni sod- nik biti bolj živahen, da bi poživel dolge prizore sodnijskega zasliševanja, ki občinstvo često dolgočasijo na priredit- vah, če se monotono odigravajo.

Če bodo igralci popravili še te pomanj- kljivosti, bodo lahko z največjim uspehom gostovali po naših odrih. Igra, ki ne za- hteva nobene razkošne scenarije (vsa de- janja se odigravajo v sobah), je za gosto- vanje zelo prikladna; zaradi njene glo- boke vsebine pa jo priporočamo vsem od- rom, ki razpolagajo z maloštevilnim, toda dobrim igralskim osobjem.

F R A N E L L E R :

Koroška pot

*Iz mlada že tesno me ob prepadu
nevarna vodi cesta v dvomen čas;
kruha ne stradam, duša pa mi mraz
trpi brez utehe mile v večnem gladu.*

*Tuj grem skoz mesto in prezt sem v gradu;
doma brat rodni seje mi poraz,
davnino sveto sramoti na ukaz
od zgoraj . . . Trepetam v morečem jadu,*

*a ne omahnem, še korak držim.
Ne bodo rame voljno se mi udale
v tem raju hlapcev in izdajnikov.*

*Kali mi sila iz prezdravih cim:
kljubuje v srcu kri Miklove Zale
in uporni duh dedov Serajnikov.*

VSEBINA:

Umrl je Prežihov Voranc	— — — — —	33
Enotnost slovenske kulture je dokument neraz-		
družljivosti slovenskega naroda	— — —	34
Moja leta (France Grafenauer)	— — — —	43
Obletnica (Fran Eller)	— — — — —	50
Vstoličenje (Fran Eller)	— — — — —	55
Stare pripovedke iz Važenberške okolice	— — —	56
V kmetijskih šolah in tečajih raste nov rod kmetijskih		
delavcev in strokovnjakov	— — — —	59
Kulturne vesti iz Slovenije in ostale Jugoslavije	— —	61
Prosveta na vasi	— — — — —	62
Koroška pot (Fran Eller)	— — — — —	63

Izdajatelj, lastnik in založnik: Slovenska prosvetna zveza v Celovcu
— Ureja: Uredniški odbor — Odgovorni urednik: Dr. Franci Zwitter
Celovec, Gasometergasse 10 — Rokopisi naj se pošiljajo na naslov:
Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Gasometergasse 10 — Uprava:
Celovec, Gasometergasse 10 — Čekovni račun št. 94.973 — Tiska:
Robitschek & Co., Dunaj VIII, Hernalsergürtel 20

